

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav speciálně pedagogických studií

Bakalářská práce

Natálie Michalcová

**Realizace primární prevence rizikového chování u žáků
na 2. stupni základních školách**

Vedoucí práce: Mgr. Martin Dominik Polínek, Ph.D.

OLOMOUC 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 20.4. 2023

Natálie Michalcová

Poděkování

Děkuji tímto Mgr. Martinu Dominikovi Polínkovi, Ph.D. za to, že se ujal vedení mé bakalářské práce, za jeho trpělivost a poskytování cenných připomínek, které daly mé práci směr. Rovněž děkuji všem, kteří si i přes náročnost své práce našli čas, aby mi svěřili své profesionální i lidské zkušenosti.

ÚVOD	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 PROBLÉMOVÉ A RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ.....	9
1.1 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZNIK RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ.....	10
1.2 VYBRANÉ TYPY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ.....	11
1.2.1 Záškoláctví.....	11
1.2.2 Šikana.....	11
1.2.3 Agrese a fyzické násilí.....	12
1.2.4 Závislosti.....	13
1.2.5 Sexuální rizikové chování.....	14
1.2.6 Rasismus a xenofobie.....	15
1.2.7 Rizikové chování v prostředí internetu a sociálních sítí.....	16
2 PRIMÁRNÍ PREVENCE VE ŠKOLSTVÍ V ČR.....	17
2.1 PREVENCE A JEJÍ DĚLENÍ.....	17
2.2 PRIMÁRNÍ PREVENCE	18
2.2.1 Cílové skupiny v primární prevenci rizikového chování	19
2.2.2 Formy dlouhodobých preventivních programů	20
2.2.3 Formy jednorázových preventivních programů	20
2.3 ORGANIZACE, KTERÉ POSKYTUJÍ PREVENTIVNÍ PROGRAMY	21
2.4 NÁRODNÍ STRATEGIE 2019-2027 PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ V ČR	22
3 METODIK PREVENCE A DALŠÍ PEDAGOGIČTÍ PRACOVNÍCI PODÍLEJÍCÍ SE NA REALIZACI PRIMÁRNÍ PREVENCE	25
3.1 ŠKOLNÍ METODIK PREVENCE.....	25
3.1.1 Minimální preventivní program.....	27
3.1.2 Výchovný poradce.....	28
3.2 ŠKOLNÍ PSYCHOLOG A SPECIÁLNÍ PEDAGOG	28
3.3 TŘÍDNÍ UČITEL VE VZTAHU K PRIMÁRNÍ PREVENCI	29
II. PRAKTICKÁ ČÁST	30
4 METODOLOGIE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	31
4.1 KVALITATIVNÍ VÝZKUM	31
4.2 TÉMA VÝZKUMU.....	32

4.3	CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÝ PROBLÉM	32
4.4	VÝZKUMNÝ VZOREK A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	33
4.5	METODY SBĚRU DAT.....	33
4.5.1	<i>Rozhovor</i>	33
4.5.2	<i>Analýza dat</i>	34
4.6	PRŮBĚH VÝZKUMU	35
4.7	VÝSLEDKY KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU	35
4.7.1	<i>Skupiny vzniklé z analýzy metodou vytváření trsů</i>	36
4.7.2	<i>Skupiny vzniklé z analýzy metodou vytváření kontrastů a srovnávání</i>	44
4.8	DISKUZE	47
	ZÁVĚR	50
	SEZNAM LITERATURY	52
	SEZNAM ZKRATEK A SYMBOLŮ	56
	SEZNAM TABULEK.....	57
	SEZNAM PŘÍLOH	58
	ANOTACE	6

ÚVOD

Primární prevence hraje podstatnou roli ve školním prostředí. Usiluje o zajištění příznivého klimatu ve třídě a snaží se zamezit předcházení projevů rizikového chování u žáků, které je mohou ohrožovat a negativně působit na jejich vývoj. Toto téma je v dnešní době velice aktuální, z tohoto hlediska jsem se rozhodla psát bakalářskou práci na téma Realizace primární prevence rizikového chování na 2. stupni základních školách. Přesněji, jakým způsobem školní metodici prevence realizují na základních školách primární prevenci. Cílem výzkumné části je porovnat realizaci primární prevence u žáků s rizikovým chováním na základní škole s menším počtem žáků a s vyšším počtem žáků. Zaměřila jsem se na základní školy na vesnicích i ve větším krajském městě.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí, a to na teoretickou a praktickou. První kapitola teoretické části se zabývá definováním rizikového chování, také vymezením typů rizikového chování jako například šikana, agresivita, záškoláctví, sexuální násilí nebo v poslední době velmi častá kyberšikana. Dále se zabývá faktory, které ovlivňují vznik rizikového chování, což je dle mého názoru velmi důležité, protože mnohdy není příčina jen v samotném žákovi, ale v prostředí, kde žák vyrůstá. Druhá kapitola se specifikuje především na primární prevenci v České republice, byly zde uvedeny specifika primární prevence, její rozdělení a formy. Dále jsou zmiňovány organizace, které mohou spolupracovat se školou v rámci primární prevence, a samozřejmě zmínka o jednom z nejdůležitějších dokumentů, který je základním systémem v primární prevenci, a to dokument Národní strategie 2019-2027 primární prevence rizikového chování ČR. Každá základní škola při tvorbě primární prevence vychází ze stejných metodických pokynů z tohoto zmíněného dokumentu, ale minimální preventivní programy si každá škola vytváří sama. Třetí kapitola je zaměřena na školní metodiky prevence a další pedagogické pracovníky podílející se na primární prevenci, jako například výchovný poradce nebo školní psycholog. U kapitoly školního metodika prevence byl již výše zmíněný i minimální preventivní program, protože jeho zhotovení patří mezi jeho základní kompetence.

Praktická část popisuje realizaci výzkumu. Interpretuje výsledky mého výzkumu, které byli zjištěny. Zajímalo mě, jakým způsobem je na mnou vybraných základních školách realizována primární prevence. Porovnávání jejich specifík a závislostí. Primární prevence je ovlivněna mnoha znaky. Jedním s důležitým znakem je spolupráce pedagogů. Školní metodik prevence je hlavním aktérem, ale při realizaci primární prevence by se měli zúčastnit také třídní učitelé. Jeden z důležitých faktorů je to, s jakým rizikovým chováním se daná škola potýká.

Proto v rámci výzkumné části bylo také zjišťováno, jaké rizikové chování se na školách vyskytuje nejčastěji a jaké témata považují školní metodici prevence za nejdůležitější.

Výsledky bakalářské práce mohou využít pedagogičtí pracovníci na základních školách. Především ti, kteří jsou ve funkci školního metodika prevence. Specifika v rámci primární prevence, které vyplynuly z výzkumu mohou modifikovat dle potřeb i do ostatních základních škol.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PROBLÉMOVÉ A RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ

Nejprve, abychom porozuměli pojmu rizikové a problémové chování, musíme rozumět, co je vlastně chování člověka celkově, to definují Hártl a Hártová (2010) a popisují termín chování „jako jakékoliv jednání člověka, jedná se tedy o souhrn vnějších projevů, činností a reakcí organismu a zahrnuje jak sociální chování, tak chování akademické.“ (Hutyrová, 2013, str. 15)

„Pojem rizikové chování znázorňuje rozmanité formy chování, které mají negativní dopady na zdraví, sociální nebo psychologické fungování jedince anebo ohrožují jeho sociální okolí, přičemž ohrožení může být reálné nebo předpokládané.“ (Širůčková in Miovský, 2012, str. 12) Dle Miovského (2010) můžeme rozlišovat určité vzorce rizikového chování, ty jsme schopni ovlivnit pomocí preventivních a intervenčních metod. Do projevů rizikového chování řadíme široké množství projevů chování. Rizikové projevy chování můžeme zmírnit nebo úplně, a to formou prevence, pomocí výchovných, sociálních, vzdělávacích, zdravotních a jiných intervencí, popřípadě řešit důsledky nebo zamezit dalšímu rozvoji a následnému opakování. (Spěváček, 2013)

Ve školách a školských zařízeních se nejčastěji nejen učitelé a vychovatelé, ale i jiní, ať už pedagogičtí nebo nepedagogičtí pracovníci setkávají s žáky, kteří neustále svým chováním narušují průběh výuky, provokují učitele i své spolužáky a nedodržují některá pravidla třídy. Důležité u žáků s problémovým chováním je najít příčinu. Přesněji co je spouštěčem a jaké má problémové chování charakter, pedagog by měl nastavit hranice a s žákem najít odpovídající postupy a metody, které by pomohly s odstraněním nežádoucího problémového chování (Vojtová, 2008). „Člověk, který se chová rizikově, má tendence se rizikově chovat i v dalších oblastech, jedná se o propojenost jednotlivých projevů rizikového chování, což tvoří problémové chování.“ (Širůčková in Miovský, in Spěváček, 2013, str. 55) Pokud se žák chová rizikově v jedné oblasti, je dost pravděpodobné, že se bude jeho rizikové chování rozšiřovat do více oblastí. Tento jev nazýváme „syndrom problémového chování“. (Sobotková a kol., 2014)

1.1 Faktory ovlivňující vznik rizikového chování

Je mnoho faktorů, které ovlivňují vznik rizikového chování. Předpokládá se, že každý jev, zdraví i nemoc, je důsledkem působení různých systémů. Jedná se o systémy intrapersonální, interpersonální a sociální. Jako intrapersonální systém je považován psychický a somatický, interpersonální je rodina a vrstevníci, a za sociální se považuje sociální klima, prostředí a mnoho dalších. Lze tedy zjistit pomocí těchto faktorů možný vznik formy rizikového chování. Především se ale vychází z osobnosti jedince, která je ovlivněna biologickými, spirituálními a sociálními faktory. Primární prevence proto nejvíce zohledňuje rizikové faktory, které se na vzniku rizikového chování mohou podílet a díky tomu se může včas zasáhnout. Rizikové faktory lze rozdělit do několika stupňů. (Městská část Praha 10, 2022)

Rizika spojená s osobností jedince. Odborníci do této kategorie řadí nedonošenost dítěte v období těhotenství matky, nízká porodní hmotnost, různá postižení, chronická onemocnění, porodní úrazy dítěte. Dále řadíme například nízkou inteligenci, obtížný temperament, impulzivitu a hyperaktivitu. Také obdiv k násilí, nízkou sebeúctu, egocentrismus. Jedním s faktorem také může být absence klíčové osoby v životě dítěte nebo neschopnost prožívat štěstí, nebo jakékoli jiné pocity a emoce, život v institucionální péči jako např. dětský domov. (Vojtová, 2008)

Rizika spojená s rodinou dítěte. Jako první faktor je systém rodiny, jak vůbec taková rodina vypadá, může být např. početná, neúplná, nezletilá matka, nezaměstnanost rodičů. Fungování systému rodiny. Patří zde vyváženost vztahů mezi jejími členy, manželské spory, psychiatrická onemocnění v rodině, charakter interakce v rodině nebo násilí ze strany jednoho nebo obou rodičů. (Vojtová, 2008)

Rizika spojená se školou. Mohou to být např. slabá vazba na školu, šikanování ve škole, odmítání vrstevníky, sociální izolace, nevhodné kázeňské prostředky, školní neúspěch, začlenění se do škodlivé vrstevnické skupiny. Rizika spojené se společností. Dalším rizikem mohou být různá socioekonomická znevýhodnění, životní podmínky, násilí a kriminalita v okolí, která je běžně přijímána a akceptovaná, kulturní normy, válečné konflikty, znázornění násilí v médiích, sociální nebo kulturní diskriminaci. (Vojtová, 2008)

1.2 Vybrané typy rizikového chování

Ve školách se můžeme setkat a vysledovat 7 základních typů rizikového chování, které se ale neustále vyvíjejí, díky novějším trendům, technice a hlavně společnosti. V dalších podkapitolách si ty nejčastější lépe přiblížíme. Typy rizikového chování se mohou vzájemně prolínat v některých oblastech. Například šikana může směřovat až k fyzickému násilí jedince, tudíž tam mohou vzniknout jisté společné znaky.

1.2.1 Záškoláctví

Jako prvním typem rizikového chování u žáků na základních školách můžeme považovat záškoláctví, za záškoláctví považujeme neomluvenou absenci žáka. Je to přestupek, kdy žák vědomě zanedbává školní docházku. Jde tedy o porušování školního řádu. Rozlišujeme několik druhů záškoláctví. Záškoláctví s vědomím rodičů. Z názvu už vyplívá, že jde vlastně o skryté záškoláctví, které je těžší odhalit. Charakteristika těchto rodičů může být přílišná slabost vůči dítěti, či závislost na dítěti kvůli pomoci v domácnosti nebo hlídání mladších sourozenců, další charakteristikou je rodič, který má odmítavý postoj ke škole, tudíž dítě nemusí podporovat za každou cenu k docházení do školy. Dalším typem je záškoláctví s klamáním rodičů. Tady řadíme děti, které dokážou lhát svým rodičům o svých zdravotních obtížích, kvůli kterým nemohou do školy. Těmto dětem absenci omlouvají netušící rodiče, kteří se domnívají, že dítě opravdu kvůli zdravotním důvodem nemůže do školy dojít. Dalším typem jsou úteky ze školy, kdy žák do školy přijde, nechá si od vyučujícího zapsat absenci, ale v průběhu vyučování na několik hodin odejde, může zůstat v budově školy nebo ji i na krátkou dobu opustit. Posledním základním typem je odmítání školy. Tady mohou vznikat u žáka psychické obtíže se školní docházkou, v důsledku s obtížemi učiva v různých předmětech, při výskytu depresí nebo školní fobie nebo při strachu ze šikany. (Salavcová a Foist, 2017)

1.2.2 Šikana

Důležité v praxi je rozpoznat škádlení a šikanování. Tyto dva pojmy jsou od sebe velice rozpoznatelné, a přitom mají k sobě tak blízko. Existuje ale pár základních rozdílů, jak tyto pojmy v praxi od sebe odlišit. Při škádlení je očekáváno, že zde půjde jen o legraci, a to na obou stranách. Může dojít k tomu, že škádlenému to jako legrace už nepříjde, proto upozorní druhého, aby s tím přestal. Když se ale jedinec omluví, a hlavně si uvědomí, že to přehnal, přestane v činnosti pokračovat. U šikanování je to přesně obráceně. Agresor si ubližování oběti užívá a má radost z toho, že druhého může ranit. (Kolář, 2011) Šikana je jeden s nejčastějších

typů rizikového chování, který se odehrává nejen na základních školách. Jedná se tedy o ubližování někomu, kdo se nedovede nebo nemůže bránit agresorům. Za šikanu považujeme takové jednání, které se děje opakovaně. Ale v mnoha závažných případech můžeme šikanu označit i za jednorázové jednání, kdy máme podezření na opakující se hrozbu. Přesná definice šikany zní – „*Šikanou nazýváme ubližování mezi těmi, kteří jsou ve stejném postavení, ve škole tedy mezi žáky nebo studenty, ve sportovním oddíle mezi sportovci, ve vězení mezi vězni, na pracovišti mezi spolupracovníky atd. Je samozřejmě možné nazvat šikanou i ubližování žákům ze strany učitele nebo ubližování učitele ze strany žáků.*“ (Janošová a Říčan, 2010, str. 21 a 22)

Šikanu rozlišujeme na přímou a nepřímou. Přímá spočívá především v násilí a odehrává se tam přímý fyzický kontakt mezi dvěma nebo více žáky, je velmi rozmanitá. Může se projevat také slovním napadením, např. nadávkami, opakovaným výsměchem nebo urážením. Za to nepřímá šikana spočívá v sociální izolaci, kdy druzí neberou nějakého žáka na vědomí, nemluví s ním, opovrhují ho, je vylučován ze skupin, které se ve třídách tvoří nebo z činností skupin při aktivit a činnostech. Nejčastěji probíhá šikana ve třídách mezi spolužáky, to nazýváme vnitrotřídní šikana. Tento typ šikany bývá nejnebezpečnější, protože, oběť dlouhodobě psychicky poškozuje, děje se to totiž většinou před očí všech spolužáků, a tím se poškozuje i vztahy ve třídě. Toto se může dít jak při vyučování, tak o přestávkách, kdy samozřejmě šikana propuká v plné síle bez přítomnosti pedagoga. Je třeba dbát na to, aby nejen pedagogičtí pracovníci ale i nepedagogičtí byli během dne ve škole velmi pozorní a postarali se o důkladnou a efektivní prevenci šikany. (Janošová a Říčan, 2010)

1.2.3 Agrese a fyzické násilí

V mnoha případech se setkáváme s pojmy „agrese“ a „agresivita“. Jedná-li se o agresivitu, ta je chápána jako tzv. „*útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.*“ (Martínek, 2009, str. 9) My se ale budeme bavit o agresi, což je „*útok, výpad – jednání, jimž se projevuje násilí vůči některému objektu, nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit.*“ (Martínek, 2009, str. 9) Agresi můžeme rozdělit do spousty faktorů – přímá a nepřímá, verbální a fyzická, aktivita a pasivita. Dále ještě rozlišujeme agresi emocionální, frustrační a instrumentální. Emocionální, jak už z názvu vyplývá je provázána silnými emočními výboji. Jejím zdrojem může být nahromadění se nepříjemných nebo negativních prožitků. Může vzniknout při situaci, kdy se u jedince vyskytují dlouhotrvající hádky s osobou, na které mu záleží, nebo v stresových situacích, kdy emoce převládají. Projevuje se motorická a fyziologická reakce, například zatínání pěstí,

zrychlující se dýchání a jiné. Jedinec většinou není schopen ovládat své přirozené chování a v té chvíli dojde k značnému vylití adrenalinu do krevního oběhu, to vyvolává reakci jako kopání kolem sebe nebo intenzivní křik. Tenhle typ agrese vzniká spontánně, vlivem emocí v dané chvíli. Jedinec si mnohdy neuvědomuje ani, jaké mohou přijít následky. Dalším typem je frustrační agrese. Jedná se tedy o agresi, jejíž příčinou je určitá frustrační situace, ve které se jedinec nachází. Jedinec má tedy nějaký cíl, kterého chce dosáhnout, ale nějaká překážka mu ho nedovoluje naplnit. To vyvolá u jedince negativní emoce, tedy především vztek, zlost, a to vede k agresivnímu chování. U třetího typu se jedná o instrumentální agresi, která je úplným opakem emocionální a frustrační agrese. V této situaci si jedinec naprosto uvědomuje, jaké mohou nastat následky a jde do toho s jasným cílem. Agrese je plánovaná, promyšlená a má *jasný cíl*.“ Příkladem může být loupež. Jedinec má jasný cíl, a to získat peníze v bance. Neohlíží se na možné příčiny jako zranění či zabití jiné osoby, nebo poškození druhého člověka. Vše dělá pro svůj prospěch. Takže z toho je znát, že tento typ agrese nastane ve chvíli, kdy jedinci zkříží plány jiná osoba. (Martínek, 2009)

1.2.4 Závislosti

Závislost definujeme podle 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí jako *„Soubor behaviorálních, kognitivních a fyziologických stavů, který se vyvíjí po opakovaném užití substance a který typicky zahrnuje silné přání užít drogu, porušené ovládnutí při jejím užívání, přetrvávající užívání této drogy i přes škodlivé následky, prioritou v užívání drogy před ostatními aktivitami a závazky, zvýšená tolerance pro drogu a někdy somatický odvykací stav. Syndrom závislosti může být přítomen pro specifickou psychoaktivní substanci (např. tabák, alkohol nebo diazepam), pro skupinu látek (např. opioidy) nebo pro širší rozpětí farmakologicky rozličných psychoaktivních substancí.“* (MKN-10, 2023)¹ Jestliže se jedinci diagnostikuje diagnóza závislosti, mělo by dojít během jednoho roku k minimálně třem z uvedených znaků. Těmito znaky jsou. Silná touha nebo pocit užití látky, potíže při sebeovládání při užívání látky, tělesný odvykací stav, vysoká tolerance k účinku látky, když dochází časem postupné zanedbávání jiných zájmů a příjemností jedince, jestliže, i přes zjevně škodlivých následků jedinec pokračuje v užívání. (Nešpor, 2013)

První ze znaků závislosti je silná touha po užití látky neboli „*craving*.“ Oborníci to vnímají jako touhu člověka, kterého naplňuje pocitovat účinky psychotropní látky. Je to stav,

¹ V době vypracování bakalářské práce nebyl dostupný český překlad MKN-11, z tohoto důvodu je v bakalářské práci uvedena aktuální MKN-10.

který člověk prožívá již po dřívější zkušenosti s látkou. Rozlišujeme touhu po látce psychickou a fyzickou. Fyzická vzniká po odeznění účinku psychotropní látky, za to psychická se dostavuje po delší abstinenci látky. Dalším znakem je zhoršené sebeovládání. Znaky závislosti na sebe navazují, někdy jsou i propojené, jako je to právě s prvním a druhým znakem. Zhoršené sebeovládání úzce souvisí s touhou užití psychotropní látky, protože samotná touha po droze zhoršuje sebekontrolu člověka. Dalším znakem je tělesný odvykací stav, to je stav, který nastává po vysazení látky po opakovaném a dlouhodobém užívání. Je to soubor příznaků, které se u každé specifické látky projevuje jinak. U kanabisu konkrétně u marihuany je tomu například tak, že člověk se cítí více podrážděně, trápí ho úzkosti, třes rukou nebo nadměrné pocení. Dalším znakem je růst intolerance, ta se projevuje tím, že člověk k dosažení stejného účinku musí navýšit dávku látky, aby dosáhl stejného stavu. Pátý znak zanedbávání jiných zájmů a potěšení, i v tomto případě je chování člověka spojené s touhou po užití látky. Člověk, který shání látku, její následná aplikace a poté zotavení se po doznění účinků, je v souvislosti s časem člověka v životě, velmi náročné. Prakticky všechna čas člověk věnuje těmto faktorům, proto na jiné zájmy není čas a mnohdy ani chuť. Posledním se znakem závislosti je pokračování v užívání látky i přes důkaz škodlivých následků, u tohoto znaku musí být člověk informován odborníkem o následujících zdravotních problémech, které mohou výt například poškození jater. Jestliže člověk i přes upozornění, dále pokračuje v užívání látky, jedná se tedy o tento znak závislosti. (Nešpor, 2013)

1.2.5 Sexuální rizikové chování

Puberta a adolescence je období, ve kterém dochází k rozvoji psychosociálních vztahů a sexuálních aktivit a zároveň dochází k objevování vlastní sexuality. Dle Freuda byla do začátku genitálního období hlavním uspokojovatelem dětských sexuálních potřeb rodina, která se však v tomto období dostává do ústraní a jedinec se tak začíná orientovat na své okolí, na vrstevníky a heterosexuální vztahy. Normální sexuální chování vnímají lidé jako aktivitu založenou na vzájemné dohodě dvou duševně a fyziologicky vyzrálých jedinců. Brzek (1999, str. 18) vymezuje normu sexuálního chování jako: „*trvalé přitahování a vzrušení dospělou osobou opačného pohlaví, kdy by cestou nenásilného sblížení mělo dojít k oboustranně chtěné souloži, přičemž by neměla absentovat tendence k vytvoření trvalejšího partnerství.*“ Oproti tomu lze rizikové sexuální chování považovat jako: „*soubor behaviorálních projevů doprovázejících sexuální aktivity a vykazujících prokazatelný nárůst zdravotních, sociálních a dalších typů rizik.*“ (Miovský, 2010, str. 76–77) Mezi první projevy tohoto rizikového chování většina studií uvádí časný začátek pohlavního života. Dalšími projevy, které do této

skupiny řadíme, jsou vysoká míra pohlavních styků, časté střídání partnerů, anální sex, náhodný sex, anonymní sex, prostituční chování. Na sexuální rizikové chování nás může upozornit pár projevů dítěte, jako například častá nutkavá masturbace nebo naopak nesexuální projevy. Sexuální rizikové chování bývá hojně spojováno s užíváním alkoholu, marihuany a jiných psychoaktivních látek. Mezi motivace, které vedou děti k aktivnímu sexuálnímu životu může být tlak vrstevníků nebo party, nesprávná představa „normy“, někteří cítí svoji nezralost pro pohlavní život, avšak, nechtějí si připustit, že jsou „nenormální“, pokud tedy ještě nezačali, na rozdíl od svých vrstevníků. Dospívající řeší sexem svůj momentální psychický stav, může jim chybět citový vztah, nebo často také nedostatek sebedůvěry a sebevědomí. (Kábíček, 2014)

Následkem brzkého aktivního sexuálního života před 15. rokem dítěte může být riziko nechtěných těhotenství v dívek, poté následují umělé potraty a jiné vážné zdravotní problémy, které mohou být způsobené pohlavně přenosnými chorobami a infekcemi. Proto je nezbytné včas nezletilé vzdělávat v oblasti sexuální výchovy tak, aby byli zodpovědní, oddálili začátek sexuálního života, a tak nezískovali v mladém věku. (Kábíček, 2014)

1.2.6 Rasismus a xenofobie

Dalším typem rizikového chování je rasismus a xenofobie, které jsou ve školství stále aktuální téma. Každý z nás si pod těmito pojmy určitě vybaví, že mluvíme o někom, kdo má určité názory, postoje v mnoha případech i odlišné a nežádoucí chování. *„Pojem rasismus je užíván jednak pro jakoukoliv intoleranci, nesnášenlivost a odmítání skupiny, ale může být chápána i jako samostatná víra v existenci ras.“* (Tollarová a kol., 2013, str. 9) Jestli jde o xenofobii, lze říct obecně, že jde o strach z cizího. Jeden z největších negativ proti cizincům jsou předsudky. Lidé si předsudky osvojují, a to vlivem prostředí nebo převzetím od jiné osoby. Mnohdy jsou ale předsudky postavené na lžích a výmyslech. K rasismu se váže také rasové násilí, které se může projevovat na základních školách. Jde o násilné chování s rasovým motivem, jehož objektem je příslušník jiné rasy. Proto je zapotřebí v žácích podporovat pozitivní postoje, ujasňovat si nejen rozdíly v různých kulturách a zemích, ale převážně společné základy. Porozumět negativům, zdůrazňovat, že jedinec nereprezentuje celou národnost. (Šišková a kol., 2008)

1.2.7 Rizikové chování v prostředí internetu a sociálních sítí

Jde o problematiku poměrně čerstvou, přesto se rychle dostává do popředí v rámci rizikového chování ve školách. Kyberšikana a online obtěžování jsou problematické a nebezpečné situace, se kterými se musí vyrovnávat nejen žáci, ale také učitelé i rodiče, jichž se týká (Černá in Ševčíková, 2015). Internet a sociální sítě je velmi aktuální téma v dnešní době, je to součástí každodenní komunikace nejen dětí, ale i dospělých. Díky internetu se dozvídáme různé informace, je prostředkem komunikace, ale také zábavy a poznání. Jako kladné vlastnosti má internet i ty záporné a jedním z nich může být právě **kyberšikana**, tu Dehue, Bolman, Vollink a Pouwelse popisují jako „*trýznění, hrozby, ponižování, ztrapňování nebo jiné útoky mezi mladistvými za pomoci internetu, interaktivních a digitálních technologií nebo mobilních telefonů*“ (Dehue a kol. in Kopecký, 2015, str. 11) Tak jako tradiční šikana, má i kyberšikana základní formy a mezi ně patří publikování ponižujících záznamů nebo fotografií, pomlouvání a ponižování, krádež identity, nebo zneužití cizí identity ke kyberšikaně nebo dalšímu sociálně patologickému jednání, ztrapňování pomocí falešných profilů, také provokování a napadání uživatelů v online komunikaci, vyloučení z virtuální komunity, obtěžování na sociálních sítích, kyberšikana spojená s online hrami. Tzv. happy slapping, jde o fyzický útok, který je nahráván a poté zveřejnován prostřednictvím internetu a tzv. kyberstalking, kdy jde o nebezpečné pronásledování a nebezpečné vyhrožování v rámci virtuálního prostoru. (Kopecký, 2015)

2 PRIMÁRNÍ PREVENCE VE ŠKOLSTVÍ V ČR

Kapitola primární prevence ve školství v České republice se zaměřuje na komplexní prevenci na základních školách. Obsahuje základní rozdělení primární prevence, cílové skupiny, a především formy jednorázových a dlouhodobých preventivních programů. Tyto informace jsou velmi důležité k tématu výzkumné části, protože ve výzkumné části se věnujeme právě způsobům realizování primární prevence. Druhá část kapitoly se věnuje organizacím, které spolupracují se základními školami v rámci prevence. Organizace, které mohou poskytovat primární prevenci do škol je opravdu mnoho, ale byly vybrány především ty, které byly zmíněny ve výzkumné práci a ty, které byly velmi dobře recenzovány jinými školami. Poslední, ale za to, jednou z nejdůležitější podkapitolou je zmínka o dokumentu Národní strategie 2019-2027 primární prevence rizikového chování v ČR. Dokument je základní stavbou pro realizaci primární prevence, proto byl v této kapitole také zmíněn.

2.1 Prevence a její dělení

Slovo prevence z etymologického slovníku pochází ze středolatinšského *praeventio* z latinského slova *praevenire*, jež znamená „předejít, zabránit.“ Prevence rizikového chování ve školství v České republice, chápeme jako „*soustavu opatření, které mají předcházet nějakému nežádoucímu jevu, například nemocem, drogovým závislostem, zločinům, nehodám, neúspěchu ve škole, sociálním konfliktům, násilí a podobně.*“ (Kolektiv autorů v dokumentu Pražské centrum primární prevence, 2010, str. 3.)

Prevence je chápána jako specifická, populační a individuální intervize pro primární a sekundární prevenci s cílem minimalizovat výskyt projevů rizikových faktorů. Dělíme na primární, sekundární a terciární. (World Health Organization, 2023)

Primární prevence má předcházet např. užívání drog u populace, jež s ní dosud není v kontaktu, potažmo alespoň odložení kontaktu s drogou do vyšších věkových kategorií. Sekundární prevence má předcházet vzniku, rozvoji a přetrvávání závislosti u osob, jež jsou např. užíváním drog zasaženy a postiženy, nebo se na nich dokonce staly závislými, termín se užívá i jako souborný název pro intervenci, poradenství a léčení. Terciární prevence má předcházet vážnému a trvalému zdravotnímu či sociálnímu poškození plynoucí například z užívání drog, zahrnuje sociální rehabilitaci, doléčování, podporu v abstinenci i prevenci zdravotních rizik u neabstijnujících. (Kalina, 2003)

2.2 Primární prevence

Primární prevenci lze chápat jako typ výchovné, vzdělávací, zdravotní, sociální nebo jiné činnosti. Tyto činnosti jsou směřovány zejména na předcházení výskytu rizikového chování (Miovský, 2010). Primární prevenci můžeme rozdělit na specifickou, a ta se zabývá přímo už programy a aktivitami, které jsou už přímo směřovány na konkrétní typy rizikového chování, které jsem zmiňovala už v předešlé kapitole. Nespecifická primární prevence se věnuje spíše přirozeným aktivitám například v rámci volného času, a především není zaměřená na konkrétní typ rizikového chování. (Hutyrová, 2013)

Specifickou primární prevenci můžeme rozdělit ještě na:

Všeobecná primární prevence se zaměřuje na děti a mládež v běžné populaci bez jakéhokoliv rozdělení na méně či více rizikové skupiny, zohledňuje se pouze věk skupiny či jednotlivce, popřípadě jiná sociální specifika. Je prováděna formou programů většinou pro větší počet dětí ve skupině. Jedná se o takovou úroveň prevence, pro kterou je plně dostačující úplné vzdělání školního metodika prevence. Do kategorie všeobecná primární prevence řadíme například preventivní program EUDAP. (Černý in Miovský, 2010)

Selektivní primární prevence se zaměřuje na skupiny osob, u kterých jsou ve zvýšené míře přítomny rizikové faktory pro vznik a vývoj různých forem rizikového chování jsou tedy více ohrožené. Skupiny rizikové skupiny lze identifikovat na základě biologických, psychologických, sociálních nebo environmentálních rizikových faktorů souvisejících s rizikovým chováním a dále podle věku, pohlaví, rodinné historie, místa bydliště nebo úrovně sociálního znevýhodnění. Jedná se například o děti s problémovým konzumentů alkoholu nebo o žáky a studenty, kteří nedokončili školu nebo kteří mají zhoršený prospěch. Většinou se zde pracuje s menšími skupinami či jednotlivci není posuzována aktuální situace jednotlivce. Hodnotí se pouze na základě jejich příslušnosti k popisované skupině a na základě této příslušnosti je navržen selektivní program. Patří sem i různé intenzivní, nespecifické, sociálně psychologické skupinové programy, posilující sociální dovednosti komunikaci. (Černý in Miovský, 2010)

Indikovaná primární prevence je zaměřená na osoby, kteří jsou působení rizikovým faktorům vystaveni výrazně, nebo na ty, u kterých se projevy rizikového chování už vyskytly. Jde o takovou prevenci, kde se snažíme podchytit problém co nejdříve, posoudit stav a v co nejrychlejší míře vyhodnotit potřebnost specifických intervencí. (Černý in Miovský, 2010)

Ve školském systému ČR si každá škola vytváří, podle svých podmínek, možností a školního vzdělávacího programu, programy a dokumenty primární prevence. Vychází přitom z rámcového vzdělávacího programu a pokynů MŠMT. Tedy ministerstvo školství, mládeže

a tělovýchovy zodpovídá za koordinaci, koncepci a celkový obsah specifické primární prevence. Zpracovává přípravu legislativních materiálů dané problematiky. Zodpovídá za kvalitu programů primární prevence a vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti prevence. Poskytuje informace z oblasti primární prevence rizikového chování do školských zařízení a všech škol. MŠMT řídí koordinaci a organizace mezi pracovníky SVP s metodiky prevence v pedagogicko-psychologických poradnách a s krajskými školskými koordinátory prevence. MŠMT se také podílí na mezinárodní spolupráci v primární prevenci, a to pro výzkum, který se věnuje především kvalitě a vzdělávání v oblasti prevence. (MŠMT, 2023)

Primární prevence je začleněna do školních vzdělávacích programů každé školy. Každý pedagogický pracovník by měl starat v co nejvyšší možné míře o to, aby prevence byla prováděna komplexně v oblastech školního prostředí.

2.2.1 Cílové skupiny v primární prevenci rizikového chování

V předškolním věku je prevence zaměřená především na vytváření, zdravých sociálních návyků, zdraví a zdravých životních návyků jako nejdůležitější hodnoty. Čím je věk dítěte nižší, tím více je prevence orientována na zdraví. Programy pro předškolní děti řadíme do oblasti nespecifické primární prevence. V **mladším školním** věku tzn. 6-12 let je prevence zaměřená na prohlubování dovedností, jak chránit své zdraví a na předání informací o škodlivosti tabáku a alkoholu, včetně vymezení základních pravidel týkajících se užívání návykových látek obecně. Ve **starším školním** věku od 12-15 let je prevence je zaměřená především na rozvoj sociálních dovedností, především interaktivní programy pomáhají dětem čelit sociálnímu tlaku, jsou také zaměřeny na asertivní chování, na zkvalitnění komunikace, na nenásilné zvládnutí konfliktů, na nácvik odmítání návykové látky, na zvládnutí stresu, na tvorbu postojů na základě objektivních informací apod. Programy pro tuto věkovou kategorii řadíme do oblasti specifické primární prevence. Prevence **mládeže** ve věku 15-18 let je zaměřená na podporu protirizikových postojů a norem, na nabídku pozitivní alternativy trávení volného času, seznámení se s možnostmi řešení obtížných situací včetně možnosti, kam se obrátit v případě problému spojeného s výskytem rizikového chování, např. s užíváním návykových látek. U **mladých dospělých** 18-26 let je prevence cílená podobně jako v předcházejících obdobích s větším důrazem na zodpovědná rozhodnutí a s více informacemi o právní odpovědnosti v dospělosti. U **dospělé populace** nad 26 let je prevence brána jako podávání objektivních informací z oblasti drogové problematiky a odbourávání mýtů spojených s užíváním návykových látek. (Pavlas Martanová, 2014)

2.2.2 Formy dlouhodobých preventivních programů

Jedna z forem dlouhodobých preventivních programů je **blok primární prevence** což je jednotka dlouhodobého a komplexního programu primární prevence založena na principu interaktivity, která má pevnou, vnitřní strukturu. Zahrnuje informace o problematice různých forem rizikového chování, řízené diskuse, interaktivní hry. Jako další formou můžou být **pobytové akce**. Jde o systematickou práci s cílovou skupinou realizovanou mimo běžné prostředí. Práce je založena na principech interaktivity, cílenosti a práci s malou skupinou. Podmínkou je zajištěna návaznost na další aktivity programu s důrazem na kontinuitu a komplexnost primární prevence. Další mohou být ucelené vzdělávací programy tzv. **vzdělávací pobyty** pro sekundární cílovou skupinu zahrnující teoretickou průpravu z oblasti primární prevence rizikového chování, nácvik praktických dovedností, popřípadě prohlubování znalostí a dovedností. (Pražské centrum primární prevence, 2010)

2.2.3 Formy jednorázových preventivních programů

Jedna ze základních jednorázových forem preventivních aktivit je **beseda**. Tato aktivita je vedena lektorem, který za pomoci rozhovoru s žáky zjišťuje jejich postoje, znalosti a názory. Teprve až lektor zjistí téma, které z rozhovoru vyplyne, bude moci se na dané téma zaměřovat. Předpokládá se, že cílová skupina bude aktivně zapojena. Lektor hlavně dává posluchačům prostor pro vyjádření a zodpovídá jejich dotazy, které žáci lektorovi zadávají. Dále jedna z nejčastějších forem preventivních programů je **přednáška**, ta by měla být zaměřena na konkrétní téma, které je jasné. U přednášky se neočekává výrazná aktivita ze strany žáků neboli posluchačů. **Interaktivní seminář** je také jednou z jednorázových aktivit, která interaktivní formou zprostředkovává informace o problematice různých forem rizikového chování. Interaktivní seminář je specifický v tom, že často žák nemusí mluvit, ale i tak může být v rámci semináře aktivní, a to způsobem různých úkolů, testů a aktivit, které lektor využívá. Interaktivní seminář je vždy zaměřen na minimálně jednu z forem rizikového chování. Dále máme formu **komponovaný pořad**, kdy se jedná o program kombinující uměleckou formu, jde tedy například o divadelní představení nebo film s konkrétním tématem a s následnou diskusí s odborníky v oblasti léčby a prevence různých forem rizikového chování. Při této formě se předpokládá, tedy jen v diskusi, že se žáci budou aktivně zapojovat. **Vzdělávací seminář**, také spadá do jednorázových vzdělávacích aktivit, už tedy pro sekundární cílovou skupinu informačně vzdělávacího charakteru na konkrétní téma vedená interaktivní formou. Lektorem bývá především odborník na danou problematiku a předpokládá se aktivní zapojení cílové skupiny žáků. **Situační intervence** je předem neplánovaná specifická aktivita vycházející

z aktuální situace, tudíž jde říct, že jde o jednorázovou aktivitu, která je ale velmi často součástí dlouhodobých preventivních programů, a to v bloku primární prevence. Tato aktivita vyžaduje okamžitý zásah lektora programu nad rámec realizovaného výkonu. Nemusí se jednat o krizové situace, ale například jen o několikaminutový individuální rozhovor lektora se žákem mimo danou skupinu, ve které je nutné znovu sdělit pravidla programu nebo prokonzultovat kteroukoliv aktivitu, která nebyla žákovi příjemná. Jednou se systematickou formou aktivity je **skupinová práce**, která probíhá se specifickou skupinou žáků, kteří vykazují značnou míru rizika vzniku jedné z forem rizikového chování. Součástí skupinové spolupráce je nácvik komunikačních a sociálních situací a dovedností, samozřejmě rozvoj schopností spolupracovat s jinými žáky v kolektivu, zvyšování sebedůvěry a schopnost naslouchat druhým. Z posledních jednorázových forem je klasická **individuální konzultace**, jedná se o osobní konzultaci s žákem programu, která je zaměřená na řešení a podporu individuálních potíží žáka v programu. Nemusí se, ale vždy jednat o konzultaci v rámci programu, ale i při potíží žáka souvisejících s jeho běžným životem. (Pražské centrum primární prevence, 2010)

2.3 Organizace, které poskytují preventivní programy

Jedna z organizace, která poskytuje programy primární prevence, které ZŠ mohou využívat je právě ACET ČR, z.s., což je spolek, který nabízí preventivní program „Zvol si život“. ACET ČR, z.s. spolupracuje s dalšími organizacemi, které se zabývají problematikou AIDS. Mezi jejich činnosti patří například práce s dětmi a mládeží, vzdělávání pedagogických i nepedagogických pracovníků, realizace přednášek, podpora mimoškolních aktivit, využívání volného času nebo třeba konzultační a výchovná práce s rodinou, jednotlivci nebo páry. A samozřejmě spoustu dalších, které mají vypsány na stránkách. Cílem tohoto programu je dosáhnout snížení rizikového chování žáků pomocí primární prevence. Na oficiálních stránkách mají pestrou nabídku programů, které jsou nejen pro základní školy, ale také pro první ročníky středních škol. Jeden se zajímavých program, který nás oslovil názvem a tzv. upoutávkou byl; Bolest – nemoc jménem šikana. Tento program se nezaměřujeme nejen na tradiční šikanu, ale také pojednává o kyberšikaně, protože v současné době klasické šikaně napomáhá nová komunikační technologická zařízení, a to především mobilní telefony a internet obecně. Proto šikana nekončí již za hranicemi škol, ale dostává se i do soukromí oběti. Program je vhodný pro žáky 6.-8. ročníků základních škol. (ACET, 2023)

Policie ČR – realizuje besedy primární prevence, pro druhý stupeň základních škol mají připravená témata jako šikana, kyberšikana, drogová problematika, bezpečný pohyb v dopravě, trestní odpovědnost. Nabízí také prevenci pro první stupeň základních škol, střední školy,

pro pedagogy, rodiče a seniory. Primární prevenci realizují formou besed a projektu, dle aktuální problematiky. V případě potřeby škol, je v každém územním odboru policista, který se zabývá prevencí, a kde je možnost se na něho obrátit. (Policie ČR, 2023)

Prev-centrum je další z organizací, která poskytuje preventivní programy žákům do škol. Tyto programy jsou tedy určené pro běžné kolektivy žáků ve třídě. Využívají psychosociální hry, a především věnují prostor následné diskuzi. Náplní programu je celá řada témat. Může to být například, problematika užívání návykových látek, kyberšikana, agresivita a šikana, podpora zdravého životního stylu, dospívání, partnerský život a spoustu dalších. Cílem je předání znalostí žákům, seznámení se s řešením obtížných situací, včetně toho, kam nebo na koho se případně obrátit atd. (Prev-centrum, 2017)

2.4 Národní strategie 2019-2027 primární prevence rizikového chování v ČR

Národní strategie 2019-2027 primární prevence rizikového chování v ČR je základním strategickým dokumentem MŠMT. Tento dokument tvoří základní rámec politiky primární prevence rizikového chování v České republice. „*Politika primární prevence rizikového chování je komplexním souborem všech koordinačních, legislativních, regulačních a finančních opatření jejichž účelem je zabezpečit funkční systém primární prevence rizikového chování, snížit míru rizikového chování u dětí a mládeže a minimalizovat jeho vznik.*“ (Národní strategie 2019-2027 primární prevence rizikového chování, 2023 str. 6) Strategie vychází z předchozí strategie v období 2013-2018 a navazuje na vyhodnocení, které je závěrečnou částí strategie. Dokument vymezuje základní pilíře politiky primární prevence, jimiž je systém, koordinace, legislativa, vzdělávání, financování, monitoring a již výše zmiňované hodnocení a výzkumnou část. Jako každý dokument v primární prevenci tvoří i strategie základní cíle, které jsou stanoveny v každém pilíři. (Národní strategie 2019-2027 primární prevence rizikového chování, 2023)

Národní strategie stojí na principech, které vznikly v rámci výzkumných zjištění a zkušeností. Principy mohou být označovány jako zásady efektivní prevence.

Principy národní strategie:

Partnerství a společný postup – princip založený na podpoře partnerství a spolupráce na postupech ve všech úrovních v rámci prevence resortu školství.

Komplexní řešení problematiky prevence rizikového chování – princip zabývající se koordinovanou spoluprací s institucemi v rámci problematiky primární prevence a vzájemného propojování všech subjektů k řešení problému souvisejících s rizikovým chováním.

Kontinuita působení a systematická plánování – prevence na školách musí být dlouhodobá a systematická. Pozitivních změn nelze dosáhnout v rámci jednorázových aktivit, je potřeba vydat dlouhodobé, plánované a propracované úsilí v rámci efektivity primární prevence.

Uplatňování ověřených dat a hodnocení efektivity – aktivity, které využíváme v primární prevenci musí být prověřené a založené na analýze aktuální situace, prioritách, potřebách, a hlavně vyskytujících se problémech nikoli na různých domněnkách. Národní strategie je nastavená tak, aby vyhodnocení realizace primární prevence bylo snazší a realistické.

Racionální financování a garance kvality služeb – bez financování by nebylo možné uskutečnit primární prevenci. Aktivity, které jsou financované musí být ověřené a musí splňovat finanční efektivitu a kritéria kvality.

Zacílení a adekvátnost informací i forem působení – důležitým principem je, aby dané realizované preventivní aktivity byly založeny na kritériích cílové skupiny, například věkové skupiny, sociální podmínky a jiné potřeby žáků. Je tedy potřeba u každého preventivního programu uvést pro jakou cílovou skupinu je vhodný.

Včasný začátek preventivních aktivit – velmi důležité je začít už od raného věku dítěte, vytvářet názory a postoje dítěte formou primární prevence, která je přizpůsobená věku dítěte.

Pozitivní orientace primární prevence – je známo, že efektivita prevence stojí na využívání pozitivních modelů než využívání těch negativních.

Orientace na kvalitu postojů a změnu chování – cílem tedy preventivních programů by měl být pozitivní vliv na daného jedince, a to přímo na jeho postoje a chování v rámci působení v životě. (Národní strategie 2019-2027 primární prevence rizikového chování, 2023)

Národní strategie má jeden hlavní cíl a to je „*prostřednictvím efektivního systému primární prevence, fungujícího na základě komplexního působení všech na sebe vzájemně navazujících subjektů, snížit míru rizikového chování u dětí a mládeže a minimalizovat jeho vznik.*“ (Národní strategie 2019-2027 primární prevence rizikového chování, 2023, str. 9)
V návaznosti na tento hlavní cíl navazují dílčí cíle, které jsou definovány v již zmíněných

pilířích politiky primární prevence. (Národní strategie 2019-2027 primární prevence rizikového chování, 2023)

3 METODIK PREVENCE A DALŠÍ PEDAGOGIČTÍ PRACOVNÍCI PODÍLEJÍCÍ SE NA REALIZACI PRIMÁRNÍ PREVENCE

Obsahem třetí kapitoly jsou funkce a vzájemná spolupráce poradenských pracovníků ve školním poradenském pracovišti. Školní metodik prevence je nejdůležitějším poradenským pracovníkem, v rámci realizace primární prevence, podílí se na její uskutečnění a plánování, a také má za úkol spolupracovat s třídními učiteli.

3.1 Školní metodik prevence

Školního metodika prevence (dále jen ŠMP) musí vykonávat pedagogický pracovník ve škole. Činnosti, které musí metodik prevence vykonávat jsou vymezeny ve vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. Bartoňová a Pipeková (2010, str. 56) uvádí „*školní metodik prevence se podílí na koordinaci aktivit v oblasti prevence sociálně patologických jevů u žáků. Vytváří strategii školy v oblasti prevence zneužívání návykových látek (minimální preventivní program školy), koordinují zavádění tohoto programu, podílí se na jeho realizaci a sledují jeho úspěšnost*“.

Podle vyhlášky č 72/2005 Sb. která se mění vyhláškou č. 197/2016 Sb. O poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, podle § 7 Škola, je ředitel základní, střední a vyšší odborné školy povinen zabezpečit poskytování poradenských služeb ve škole zpravidla výchovným poradcem a školním metodikem prevence, kteří mají za úkol spolupracovat s ostatními pedagogickými pracovníky školy. Funkce ŠMP je povinně zavedená na každé škole a vykonává ji pedagogický pracovník, který má vhodnou kvalifikaci. Kvalifikačním předpokladem pro výkon této funkce je absolvování studia k výkonu specializovaných činností, které trvá minimálně 250 vyučujících hodin. Studium je ukončené obhajobou závěrečné písemné práce a závěrečnou zkouškou před komisí. Studium k výkonu specializovaných činností stanovuje § 9 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění pozdějších předpisů. Tomuto školnímu metodikovi prevence s potřebnou klasifikací se poskytuje příplatek ve výši 1 000 až 2 000 Kč měsíčně podle § 133 Zákoníku práce. (MŠMT, 2023) Poradenské služby v rámci primární prevence jsou zaměřovány především na prevenci školní neúspěšnosti, primární prevenci sociálně patologických jevů, podporu sociálního začleňování a vzdělávání žáků z odlišného kulturního prostředí. Podporu

vzdělávání a sociálního začleňování žáků s odlišnými životními podmínkami, vytváření příznivého sociálního klimatu, a samozřejmě spoustu dalších které jsou uvedené ve vyhlášce. ŠMP pracuje v oblasti prevence sociálně patologických jevů a zabývá se problematikou prevence rizikového chování jako je například šikana, agresivita, užívání návykových látek nebo rizikové sexuální chování. Také zvyšuje informovanost mezi učiteli, žáky a především rodiči. Vyhodnocuje varovné signály na školách, které mohou vyústit až do jakéhokoliv typu rizikového chování. Především se podílí jako jeden z hlavních aktérů na tvorbě Minimálního preventivního programu školy. (Národní ústav pro vzdělávání, 2022)

Činnosti, které jsou povinni metodici vykonávat nalezneme v příloze č. 3 k vyhlášce č. 72/2005 Sb. (v aktuálním znění se změnil vyhláškou č. 197/2016 Sb.) a rozdělují je do tří oblastí. Metodické a koordinační činnosti, informační činnosti a poradenské činnosti.

Metodická a koordinační činnost – ŠMP se podílí na realizaci aktivit primární prevence, které jsou zaměřeny na rizikové chování, podílí se na tvorbě minimálního preventivního programu, vede činnosti pedagogických pracovníků školy a pomáhá jim se vzdělávat v oblasti prevence. ŠMP spolupracuje s orgány státní správy a samosprávy, které mají v kompetenci problematiku prevence rizikového chování. Spolupracuje také s metodikem preventivních aktivit v pedagogicko-psychologických poradnách. Realizace a příprava aktivit zaměřených na integraci žáků z ciziny, proto preventivní aktivity mohou být zaměřené například na rasismus, xenofobii. ŠMP také spolupracuje s různými odbornými pracovišti, které se specializují na terapeutické, preventivní, poradenské činnosti a také kontaktování odpovídajícího zařízení při výskytu akutního rizikového chování a následné péči a intervence. ŠMP vede písemné záznamy o rozsahu a činnostech. Shromažďuje podrobné informace o žácích v péči specializovaných poradenských zařízeních v rámci prevence v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů. (vyhláška č. 72/2005 Sb. v aktuálním znění)

Informační činnost – ŠMP zajišťuje a předává odborné informace o problematice rizikového chování. Předává a poukazuje na informace o nabídkách projektů a preventivních programů. Předává informace o metodách a formách specifické primární prevence pedagogickým pracovníkům školy, také hodnocení a výsledky, získaných formou výzkumu. Získává nové odborné informace a zkušenosti. ŠMP vede a aktualizuje databáze pedagogických pracovníků ve škole pro oblast prevence. Uskutečňuje preventivní programy a předává o nich informace a zprávy nejen pedagogickým pracovníkům školy, ale také zákonným zástupcům a školskému poradenskému zařízení. (vyhláška č. 72/2005 Sb. v aktuálním znění)

Poradenská činnost – ŠMP vyhledává žáky s projevy rizikového chování či s možným rizikem. Poskytuje poradenské služby zákonným zástupcům a při projevu rizikového chování

zajišťuje péči odpovídajícího odborného pracoviště a spolupracuje s třídními učiteli. Spolupracuje přímo s třídními učiteli při zjišťování varovných signálů spojených s možností rozvoje jedním nebo více z typu rizikového chování. Zajišťuje integraci žáků se specifickými poruchami chování ve škole a koordinuje optimální spolupráci mezi školou a specializovanými školskými zařízeními na poskytování poradenských a preventivních služeb. (vyhláška č. 72/2005 Sb. v aktuálním znění)

3.1.1 Minimální preventivní program

Minimální preventivní program (dále jen MPP) byl všem školám v ČR v roce 2000 ustanoven jako povinný dokument. Byl pojmenován jako komplexní systémový prvek a také jako nástroj prevence v realizaci preventivních strategií a aktivit nejen v základních, středních a speciálních školách, ale také ve školských zařízeních pro výchovu mimo vyučování, školských zařízeních pro výkon ochranné a ústavní výchovy a preventivně výchovné péče. Realizace MPP se tak stala pro každou školu závazná a musí podléhat kontrole České školní inspekce. MPP je „*konkrétní dokument školy zaměřený na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností. Minimální preventivní program je založen na podpoře vlastní aktivity žáků, pestrosti forem preventivní práce s žáky, zapojení celého pedagogického sboru školy a spolupráci se zákonnými zástupci.*“ (Skácelová in Miovský, 2010, 101-102 str.)

Program je určen pro žáky základních škol, a to ve věku od 6 do 15 let. Cílem každého preventivního školního programu je komplexní změna. Smyslem tedy není realizace nahodilých aktivit, ale celková proměna klimatu školy. Na realizaci MPP se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy, ale koordinace tvorby a kontrola realizace patří především ke standartním činnostem školního metodika prevence. Školní metodik prevence může spolupracovat také s metodikem prevence příslušné pedagogicko-psychologické poradny, kdy především jde o spolupráci při samotné tvorbě a vyhodnocování MPP. (Skácelová in Miovský, 2010)

MPP má jasně definované krátkodobé a dlouhodobé cíle, a je naplánován tak, aby mohl být realizovatelný. Musí být samozřejmě přizpůsobený sociálním, kulturním nebo politickým okolnostem, či přizpůsoben specifické skupině a struktuře školy. Program musí respektovat rozdíly ve školním prostředí, pozitivně ovlivňovat klima školy, snižovat výskyt rizikového chování a činit zodpovědná rozhodnutí. (Mioviský, Skácelová, Čáblková, Veselá, Zapletalová, 2012) Minimální preventivní program musí vézt k pozitivní změně celkového prostředí ve škole. Také k dostatečné motivaci žáků i pedagogických pracovníků. Na přípravě MPP se nemusí podílet jen školní metodik prevence, nebo ředitel školy, ale také třídní učitelé, kteří

se podílejí na realizaci primární prevence. Kromě pedagogů se na realizaci MPP mohou podílet i rodiče, a především samotní žáci. (MŠMT, 2001 in Procházka, 2019)

3.1.2 Výchovní poradce

Výchovní poradce bývá převážně na základních a středních školách učitel. Může jim být jmenován kterýkoliv učitel, který musí mít odbornou kvalifikaci stejně jako jeho kolega školní metodik prevence. Studium se uskutečňuje na vysokých školách formou celoživotního studia v délce 250 vyučujících hodin. K výkonu jeho standardní učitelské profese přibývají tudíž další povinnosti v souvislosti s výchovným poradenstvím. Vzhledem k rozsahu těchto povinností je nutné, aby výchovní poradci spolupracovali se svými kolegy. Učiteli neboli výchovnému poradci se snižuje týdenní rozsah přímé vyučovací činnosti, a to na základě počtů žáků ve škole. Například když má základní škola méně než 250 žáků, výchovní poradce má sníženou vyučovací činnost týdně o 2 hodiny, do 550 žáků má snížené o 3 hodiny, do 800 žáků má snížené o 4 hodiny. (Mertin a Krejčová, 2020)

Spolupráce se školním metodikem prevence a výchovným poradcem představuje velmi důležitou oblast. Činnosti obou poradenských pracovníků se mohou překrývat, a proto je nutné, aby se domluvili na náplni své práce a svých kompetencí. Pokud si tohle ujasní, mohou následně konzultovat své poznatky a činnosti které vykonávají, a vědí, že se na sebe můžou kdykoliv obrátit. Stává se, že některé situace mohou řešit společně, proto je důležité, aby uměli spolu dobře komunikovat a spolupracovat. (Mertin a Krejčová, 2020)

Do oblastí činnosti výchovního poradce zařazujeme především kariérové poradenství, příprava podmínek pro integraci žáků se zdravotním postižením ve škole, výchovu a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, shromažďování odborných zpráv a informací o žácích v poradenské péči. Spadá zde i řešení problémů spojené se školní docházkou, neomluvené absence, nebo příliš vysoká absence. Péče o žáky se špatným prospěchem, většinou se to týká závažných přestupků proti školnímu řádu. (Ondráčková, 2014, in Knotová, 2014)

3.2 Školní psycholog a speciální pedagog

Ve vyhlášce č. 72/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů jsou uvedeny standardní činnosti, které provádí poradenská pracovníci. Poradenské služby může koordinovat také školní psycholog a speciální pedagog. Těchto poradenských pracovníků je ve školách stále nedostatek, často jim chybějí zkušenosti a znalosti s prací učitele a fungováním školy. Proto v některých

školách stále koordinuje poradenské činnosti výchovný poradce, protože se nachází jak v roli poradenského pracovníka, tak v roli učitele. (Ondráčková 2014, in Knotová, 2014)

Náplň práce školních psychologů a role školních poradenských pracovišť je vymezena vyhláškou č. 72/2005 Sb., v aktuálním znění. Školní psycholog by měl vykonávat diagnostické činnosti, konzultační činnosti, kariérové poradenství, pečovat o integrované žáky, podporovat a pomáhat třídním učitelům v metodice, koordinaci poradenské služby, psychologickou prevenci, krizové intervence a další. (Lazarová, 2014, in Knotová, 2014)

Úkolem školních speciálních pedagogů je vyhledávání žáků se speciálně vzdělávacími potřebami a také jejich zařazení do speciálněpedagogické péče. Školní speciální pedagog vede dokumentaci o těchto žácích, jedná se tedy o dlouhodobé záležitosti. Bývá v úzkém kontaktu s rodiči žáka se speciálně vzdělávacími potřebami a zaznamenává si postřehy v průběhu školního roku a vytváří možné závěry a preventivní opatření jak ve škole, tak v rodině. (Šafrová, 2014, in Knotová, 2014)

3.3 Třídní učitel ve vztahu k primární prevenci

Třídní učitel spolupracuje se školním metodikem prevence na zachycování varovných signálů, motivuje k vytvoření smysluplných vnitřních pravidel třídy, která jsou v souladu se školním řádem, a dbá na jejich důsledné dodržování, podílí se také na realizaci Minimálního preventivního programu a na pedagogické diagnostice vztahů žáků ve třídě pomocí sociometrických šetření. Spolupracuje se školním metodikem prevence při vytváření otevřené bezpečné atmosféry a pozitivního sociálního klimatu ve třídě, zprostředkovává komunikaci s ostatními členy pedagogického sboru, a podporuje rozvoj pozitivních sociálních interakcí mezi žáky třídy. Je hlavním činitelem spolupráce mezi školou a zákonnými zástupci žáků třídy. Udrží si přehled o osobnostních zvláštностech žáků třídy, popřípadě o jejich rodinném zázemí. (MŠMT, 2023)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Metodologická část bakalářské práce se zabývá výzkumným šetřením. Pojednává o teoretických základech kvalitativního výzkumu, použitých metod při sběru dat a následné analýze dat. Dále se kapitola zabývá tématem a cílem výzkumné části bakalářské práce. Obsahem jsou také výzkumné otázky, výzkumný vzorek a výzkumný problém. Poslední částí v dané kapitole se nachází výsledky výzkumného šetření a následná diskuze.

4.1 Kvalitativní výzkum

Dříve někteří metodologové chápali kvalitativní výzkum jako pouhý dodatek tradičních kvantitativních výzkumů. Naopak jiní metodologové byli za to, že tyto výzkumy tvořili tzv. protipól. Postupně ale, se začal kvalitativní výzkum dostávat do popředí a v sociálních vědách si tak získal rovnocenné postavení s ostatními formami výzkumu. (Hendl, 2005) *„Kvalitativní výzkum je proces, hledání a porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“* (Creswell, 1998, in Hendl, 2005, str. 50)

V klasickém případě u kvalitativních výzkumu si výzkumník určí na začátku svého výzkumu téma a také základní výzkumné otázky. Výzkumník může v průběhu výzkumu otázky doplňovat nebo modifikovat, proto se někdy díky tomuto považuje za pružný a neustále vyvíjející se výzkum. V průběhu nevznikají pouze výzkumné otázky, ale také nová rozhodnutí nebo hypotézy. Často metodologové práci výzkumníka kvalitativního výzkumu přirovnávají k činnosti detektiva, protože výzkumník hledá a analyzuje informace, které přispívají k zodpovězení výzkumných otázek, a taktéž provádí jakékoliv závěry. (Hendl, 2005) Výzkumníci, kteří využívají kvalitativní výzkum, používají zejména tři typy dat, které jsou data z rozhovoru, data z pozorování a data z dokumentů, tudíž pracují nejen se slovy, ale i s textem. V kvalitativním výzkumu jde tedy o to, co nejvíce do hloubky prozkoumat určitý široce definovaný jev a přinést tak maximální množství informací. (Švaříček, Šed'ová a kol., 2014)

Kvalitativní výzkum byl zvolen z důvodu detailnějších a osobnějších informací respondentů, za pomoci strukturovaného rozhovoru. Dalším důležitým bodem pro zvolení kvalitativního výzkumu bylo také přirozené prostředí respondentů.

4.2 Téma výzkumu

Tématem mé bakalářské práce, a taktéž i výzkumné části je Realizace primární prevence rizikového chování u žáků na 2. stupni základních školách. Výzkumná část se bude zabývat detailní strukturou primární prevence na základních školách. Bude se zaměřovat na výskyt rizikového chování na základních školách a organizaci primární prevence. Bude věnovat pozornost spolupráci školních metodiků prevence s jinými poradenskými pracovníky, také spolupráci s jinými pedagogy a spolupráci rodičů se základní školou v rámci prevence. Samozřejmě obsahem budou také především formy a struktura preventivních aktivit, které se na daných školách realizují.

4.3 Cíl výzkumu a výzkumný problém

Cílem je zjistit, jakým způsobem se na dané škole realizuje primární prevence a porovnat primární prevenci na základních školách s vyšším počtem žáků a na základních školách s nižším počtem žáků.

V rámci výzkumného šetření jsme zvolili tři dílčí cíle, které byly:

1. Zjistit, jaké rizikové chování se na daných školách vyskytuje nejvíce z pohledu školního metodika prevence.
2. Obeznámit se s nabízejícími preventivními programy, které školy žákům poskytují.
3. Zjistit, jakými metodami a formami se realizuje primární prevence na ZŠ.

Cílem tedy je zjistit jakým způsobem je primární prevence realizovaná. Každá škola, přesněji školní metodik prevence má na výběr ze spousty možností realizování primární prevence. Každá škola se zaměřuje na jiné specifika primární prevence a má jiné finanční i časové možnosti. Je proto vhodné poukázat na systém primární prevence na základních školách. Školní metodici prevence jsou povinni zpracovávat minimální preventivní program na každé základní škole, spolupracují s kolegy ve škole nebo jinými mimoškolními organizacemi na realizaci aktivit a činností, které nabízejí žákům formou prevence. Metody a formy, které utváří minimální preventivní program jsou různorodé a každá ZŠ si ho vytváří sama, ve spolupráci školního metodika prevence se jinými poradenskými pracovníky ve školním poradenském pracovišti. Obsah primární prevence může konzultovat i s ředitelem školy, který po vytvoření dokumentu musí projít jeho schválením. Bude prošetřováno, jakým způsobem školní metodici prevence realizují primární prevenci, jakého charakteru jsou aktivity primární prevence realizované, jaké využívají metody, s kým spolupracují apod.

4.4 Výzkumný vzorek a výzkumné otázky

Cílovou skupinou byli školní metodici prevence na základních školách pro 2. stupeň. Zjišťovali jsme především, jaké ŠMP využívají metody v rámci PP, jaké rizikové chování se vyskytuje na jejich ZŠ nejčastěji, jakého typu jsou preventivní aktivity na jejich škole realizované. Výběr vzorku byl proveden pomocí záměrného výběru přes instituce, což u nás byla základní škola. (Miovský, 2006)

Kritériem pro účelový výběr bylo to, že se musí jednat o:

- Školní metodik prevence
- Školní metodik prevence pro 2. stupeň ZŠ
- Školní metodik prevence pro 2. stupeň na ZŠ s vyšším počtem žáků
- Školní metodik prevence pro 2. stupeň na ZŠ s nižším počtem žáků

Hlavní výzkumná otázka této bakalářské práce je: **„Jakým způsobem se na daných základní školách realizuje primární prevence rizikového chování?“**

Díličí výzkumné otázky:

1. Jaké rizikové chování se vyskytuje na dané ZŠ?
2. Jaké metody a formy prevence jsou realizované na dané ZŠ?

4.5 Metody sběru dat

4.5.1 Rozhovor

Jako jeden z nejčastějších metod získávání kvalitativních dat je hloubkový rozhovor. Můžeme ho definovat jako „*nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek.*“ (Švaříček, 2014, str. 159) Prostřednictvím hloubkového rozhovoru jsou zkoumáni členové specifického prostředí a určité sociální skupiny. Díky otevřeným otázkám výzkumník získává různé pohledy a názory, aniž by respondenty omezoval pomocí výběru už daných odpovědí v dotaznících. Jeden ze základních principů kvalitativního výzkumu je to, že hloubkový rozhovor umožňuje zachytit názory a myšlenky respondentů v jejich přirozené podobě. (Švaříček, 2014)

Zvolenou metodou pro získání dat bylo strukturované interview. Otázky v rozhovoru jsou pečlivě formulované. Tento typ rozhovoru se využívá, když je nutné minimalizovat alternativu otázek kladených respondentů. Data ze získaného strukturovaného rozhovoru se snadněji analyzují. (Hendl, 2008)

K dosažení výzkumného cíle a výzkumných otázek bylo vytvořeno následující schéma otázek, které byly použity ve strukturovaném interview.

1. Jak dlouho jste ve funkci školního metodika prevence?
2. Které rizikové chování se na vaší škole vyskytuje nejčastěji?
3. Jak se dozvídáte o nějaké formě rizikového chování?
4. Se kterými tématy v oblasti rizikového chování pracujete nejvíce?
5. Jakého charakteru jsou preventivní aktivity realizované ve vaší škole?
6. Jaké postupy a metody používáte při realizaci primární prevence ve vaší škole?
7. Se kterými organizacemi spolupracuje vaše škola a v rámci školy spolupracujete s některými pedagogy v primární prevenci?
8. Které témata považujete v rámci prevence na vaší škole za nejdůležitější?
9. Jaký postoj mají rodiče k výskytu rizikového chování? Spolupracují s Vámi?
10. Spolupracujete s někým při tvorbě minimálního preventivního programu?
11. Máte nějaké návrhy, jak zlepšit realizaci primární prevence na vaší škole?

Otázky do rozhovoru byly koncipovány na základě výzkumných otázek a výzkumného cíle. Účelem bylo seznámit se se strukturou realizované primární prevence a dalších závislostí na základních školách, které jsou součástí primární prevence.

4.5.2 Analýza dat

Pro zpracování získaných údajů byla zvolena metoda vytváření trsů a metoda kontrastů a srovnávání. Metoda vytváření trsů byla zvolena protože, každý respondent je individuální, tudíž každý z nich má odlišnou osobnost a zkušenosti. Proto nám pro analýzu dat pomohla metoda vytváření trsů, která v rozsáhlých vícero rozhovorech nalezne společné rysy a skupiny tzv. trsy. Tato metoda slouží nejčastěji k tomu, abychom seskupili určité výroky, které jsme od různých respondentů získaly, a vytvořili tak určité skupiny. Tyto skupiny by měly vznikat na základě daných podobností nebo identifikovanými jednotkami. Díky tomuto procesu vznikají obecnější a jasně zformované kategorie, jejichž zařazení do dané skupiny neboli trsu, je asociováno určitým, často opakujícím se slovem, popřípadě znakem. (Miovský, 2006) *„Podstatou metody vytváření trsů je seskupení a kategorizace určených výroků do skupin podle určitých jevů, místa, případů atd. Tyto skupiny (trsy) by měly vznikat na základě vzájemného překryvu, tedy podobnosti mezi identifikovanými jednotkami. Tímto procesem vznikají obecnější, induktivně zformované kategorie, jejichž zařazení do dané skupiny (trsu) je asociováno s určitými opakujícími se znaky a určitým charakteristickým uspořádáním, jako*

např. tematický překryv. Základní princip metody vytváření trsů je postaven na srovnávání a agregaci dat a má dimenzi určité hierarchizace, neboť v ní prostřednictvím kategorizace zvolených základních jednotek vytváříme jednotky obecnější.“ (Čermák, Štěpánková 1998, in Miovský, str. 221, 2006)

Další použitou metodou pro zpracovávání získaných údajů byla použita metoda kontrastů a srovnávání. Jedná se o velmi důležitou techniku, v případě, kdy potřebuje od sebe odlišit dvě identifikované kategorie. Klademe důraz na jejich odlišnosti a vzájemně i na to, co mají společné. (Mioviský, 2006)

4.6 Průběh výzkumu

Celý výzkum probíhal v lednu a únoru v Olomouci a okolí na pěti základních školách, kde působí vybraní školní metodici prevence. Respondenti byli kontaktováni emailem. Ze začátku bylo velmi náročné najít školní metodiky prevence, kteří by byli ochotní zúčastnit se výzkumu. Pro uskutečnění výzkumného šetření bylo za potřebí 5 metodiků prevence, se kterými by byla navázána spolupráce. Celkem bylo osloveno 25 základních škol. Zpětné vazby přišly pouze od 7 základních škol, přesněji od školních metodiků prevence s funkcí na daných základních školách. Rozhovory se školními metodikami prevence proběhly na jejich základních školách v kabinetech vždy daného metodika prevence. Prostředí bylo klidné a vyhovující jak respondentovi, tak výzkumníkovi. Metodici byli vždy seznámení s tématem výzkumu a samozřejmě s otázkami. Všechny rozhovory byly nahrávány na mobilní telefon s předchozím souhlasem respondentů. Dále také byla možnost nahlídnout do dokumentů minimálních preventivních programů každé základní školy, kde probíhal plánovaný rozhovor. Celý rozhovor trval přibližně 15 minut. Někteří školní metodici prevence byli velice zaneprázdnění, a tudíž neměli dostatek času vše do hloubky zodpovědět, ale i navzdory tomuto omezení výzkum proběhl velmi kladně.

4.7 Výsledky kvalitativního výzkumu

Sběr dat byl uskutečněn pomocí strukturovaného rozhovoru, dále byly všechny rozhovory přepisovány do textové podoby. Tyto data byla následně analyzována metodou vytváření trsů a metodou kontrastů a srovnávání. Výroky respondentů byly analyzovány pomocí metodou vytváření trsů, ty byly rozděleny do pěti skupin podle společné významnosti a četnosti tak, aby směřovali k zodpovězení naší hlavní výzkumné otázky. Dále za pomoci

metody kontrastů a srovnávání byly analyzovány rozdílné a společné znaky škol s nižším počtem žáků a s vyšším počtem žáků.

Kategorie vytvořené pomocí metodou vytváření trsu:

1. Kategorie jejíž tématem je rizikové chování.
2. Kategorie jejíž tématem je primární prevence.
3. Kategorie jejíž tématem je spolupráce.
4. Kategorie jejíž tématem jsou nejdůležitější témata primární prevence.
5. Kategorie jejíž tématem jsou rodiče.
6. Kategorie jejíž tématem je zlepšení primární prevence.

4.7.1 Skupiny vzniklé z analýzy metodou vytváření trsů

1. Kategorie: Rizikové chování

Do první kategorie bylo zařazeno **rizikové chování**, které se na daných ZŠ vyskytovalo nejčastěji, a s jakým rizikovým chováním má metodik nejvíce zkušeností. Tato kategorie nás uvádí do celkového pohledu na danou problematiku. Na každé škole je výskyt projevů rizikového chování odlišný. Abychom mohli realizovat primární prevenci, je potřeba vědět na jaké témata se zaměřovat a jeden z důvodů může být již vyskytující se typ rizikového chování. V následujících odpovědích jsou tedy zmínky o projevech rizikového chování, které školní metodici popisují. Odpovědi respondentů na otázku, jaké rizikové chování se na vaší škole vyskytuje nejčastěji.

První respondentka uvedla: „*Duševní nepohoda, úzkostné záchvaty, deprese, žáci nezvládají běžné životní situace, špatné sociální kontakty, sebepoškozování, kyberšikana, šikana prvního stupeň, agresivita, vaporizéry – elektronické cigarety.*“ Respondentka uvedla nejen projevy rizikového chování, ale také zmínila psychické problémy u žáků, se kterými se potýká.

Druhá respondentka dále uvádí: „*Agrese, vulgarita, kyberšikana to znamená zavěšování fotek na internetu bez souhlasu, zesměšňování, nadávky, někdy i výhrůžky na skupině třídy, záškoláctví, netolerance.*“ Z odpovědi respondentky je očividné, že nejen kyberšikana, ale celkové chování žáků v prostředí internetu je velkým problémem, se kterým se škola potýká.

Další z respondentek uvedla: „*Nejčastěji řešíme vztahové problémy, občas problémy na sítích, kouření elektronických cigaret a sebepoškozování.*“ Jedním z nejčastějších problémů, které respondentky zmiňují je užívání elektronických cigaret. Tento trend se v poslední době dostává značně do popředí, a ovlivňuje spoustu dětí a mladých lidí. Další respondentka právě také zmiňuje: „*V poslední době kouření elektronických cigaret.*“ Poslední respondentka také

především uvádí, již výše zmíněnou kyberšikanu a užívání elektronických cigaret. „Nelze přesně určit, hodně se to střídá, občas je to ničení školního majetku, kyberšikana, užívání tabákových výrobků, především teď hodně vede žvýkací tabák a také elektronické cigarety.“

2. Kategorie: Primární prevence

Do kategorie byla zařazena **primární prevence**, protože všichni respondenti podílejí nebo přímo realizují primární prevenci. Primární prevence byla kategorie, o níž respondenti mluvili nejvíce a velmi detailně. Téma primární prevence se zaměřovalo především na formy a metody primární prevence, a jaký mají charakter preventivní aktivity, které se realizují na daných ZŠ. Odpověď respondentů na otázku, jaké postupy a metody používáte při realizaci primární prevence ve vaší škole. A jakého charakteru jsou preventivní aktivity realizované ve vaší škole.

První z respondentek uvádí: „*Abychom udržovali na škole společenské vztahy nejen mezi žáky, ale i v rámci učitele a žáka, pořádáme adaptační kurzy. Velmi oblíbený zvyk v naší třídě jsou komunitní kruhy, které realizujeme jednou za měsíc. Sedíme v kruhu a povídáme si o vztazích, o výuce, o zájmech. Pravidelně probíhají třídnické hodiny, oblíbené jsou také zážitkové programy, besedy, prezentace na dané téma a programy od organizací, se kterými spolupracujeme.*“ Respondentka zmiňuje velmi pestrý náhled aktivit, který se v dané základní škole uskutečňuje. Uvádí především adaptační kurzy, komunitní kruhy a třídnické hodiny. Toto jsou nejčastější formy právě preventivních aktivit pro udržování vztahů nejen mezi žáky, ale také především mezi třídními učiteli a všemi žáky, tak jak uvádí v odpovědi respondentka. Součástí jsou také zážitkové programy a programy od organizací. Pro žáky mohou být tyto formy aktivit velice motivačním podnětem, protože mohou být realizované formou her nebo různých výletů.

Druhá respondentka uvádí: „*Besedy, interaktivní programy, komunitní kruh, hry, dotazníky, webové stránky s náměty (Bílý kruh), preventivní filmy.*“ a „*Třídnické hodiny, ve výuce, třídní výlety, adaptační výlety pro 6. ročník, programy, projektové dny prevence, den bezpečnosti, den s třídním učitelem (stmelování kolektivu), mimoškolní aktivity, exkurze, sportovní a kulturní programy.*“ Respondentka zmiňuje podobné formy aktivit jako přechází respondentka, je očividné, že se také na dané základní škole zaměřují na vztahy mezi žáky a třídními učiteli. Pozornost byla věnována na jednu z neobvyklých aktivit a to „den s třídním učitelem“, která je také v duchu udržování společenských vztahů.

Třetí respondentka uvádí, že nejvíce se zaměřuje na zážitkové preventivní programy, které jsou u žáků velmi oblíbené. „*Snažím se zajistit prožitkové preventivní programy.*“ Dále

uvádí „jako metody využíváme pozorování žáků jak v hodinách, tak o přestávkách i ve školní družině, spoustů věcí vidíme i z oken budovy, rozhovor, individuální pohovory, průzkumy klimatu třídy formou dotazníků i online, reagují na požadavky třídních učitelů.“ Tímto odpovídá respondentka spíše na otázku, jakým způsobem se dozvídá o některých z forem projevů rizikového chování u žáků. Je zde zřejmé, že hodně času věnují samotnému pozorování projevů RCH. Respondentka uvádí také spolupráci se školním psychologem, který se do realizace primární prevence také zapojuje. „Programy jak „Druhý krok“ který realizuje školní psycholog.“

Další respondentka uvádí „na 1. stupni je to práce především třídního učitele, na 2. stupni v rámci předmětu VKO (výchova k občanství), VKZ (výchova ke zdraví), kde se s žáky probírají témata rizikového chování, například šikana, sexuální výchova atd., poté různé besedy, máme také projektové dny, které jsou různě tematicky zaměřené například na různou kulturu v různých zemích světa, a programy.“ a „besedy s policií ČR a semináře.“ Respondentka uvádí především realizovanou primární prevenci v rámci výukových předmětů, a to přesně ve Výchově ke zdraví a ve Výchově k občanství. Dále organizují také projektivní dny.

Poslední respondentka popisuje aktivity realizované klasickou formou: „Exkurze, interaktivní skupinová diskuze, prezentace.“

3. Kategorie: Spolupráce

Další velmi důležitou kategorií je **spolupráce**, která je jednou s náplní práce právě školního metodika prevence na ZŠ. Školní metodik prevence spolupracuje s jinými poradenskými pracovníky v rámci školního poradenského pracoviště, s výchovným poradcem, školním speciálním pedagogem a školním psychologem. ŠMP musí spolupracovat s opravdu širokou škálou organizací a jinými odborníky, proto aby byla primární prevence pro žáky více motivující, užitečná a hlavně efektivní. Odpovědi respondentů na otázky, zda v rámci školy s někým spolupracují? Popřípadě funguje spolupráce s ostatními osobami podílející se na primární prevenci a se kterými organizacemi spolupracuje vaše škola v rámci realizace primární prevence.

První respondentka uvádí „Hasiči, dopravní hřiště, PPP, hygienická stanice, e-bezpečí, e-studenti, a hlavně krajský metodik prevence, podané ruce, besedy s policií ČR, v rámci školy spolupracujeme se školním poradenským pracovištěm, kde se každou středu scházíme na hodinu, spolupracují také se školní metodičkou a školní psycholožkou z 1. stupně, v rámci poradenského pracoviště spolu fungujeme moc dobře, pomáháme si, organizujeme spolu

aktivity atd.“ je očividné, že respondentka spolupracuje se spoustou organizací, která poskytuje preventivní aktivity a programy. Jsou velice různorodé. Dále z odpovědi vyplývá, že organizace v rámci poradenského pracoviště je ve velmi dobré kvalitě.

Druhá respondentka zmiňuje spolupráci, „*PPP, policie, hasiči, KAM, OSPOD (zejm. záškoláctví), Podané ruce.*“ a ve spolupráci školy uvádí, „*Hlavně s výchovnou poradkyní, ale i s vedením školy, třídními učiteli. Ve škole máme Školní poradenské pracoviště – metodik prevence, výchovný poradce, školní psycholog, speciální pedagog – pravidelně se scházíme, spolupracujeme, řešíme RCH, ale i IVP a další.*“ Z odpovědi se dozvídáme, že i další respondentka spolupracuje se spoustou organizací v rámci prevence. Co se týče spolupráce ve školním poradenském pracovišti, uvádí pravidelné konzultace, včetně školního psychologa a školního speciálního pedagoga. Respondentka uvedla také důraz na spolupráci s OSPOD, při vyskytnutí se velmi vážného a častého záškoláctví.

Třetí z respondentek odpovídá, „*Spolupracujeme se sdružení D Olomouc, P-centrum Olomouc, Policie ČR, Nebuď obět', Podané ruce, a v rámci školy spolupracují hlavně se školní psychologkou, vedením školy, třídními učiteli, výborem RS což je rodičovský spolek.*“ Respondentka uvádí, především spolupráci se školním psychologem, který je součástí školního poradenského pracoviště.

Další z respondentek zmiňuje, „*v rámci organizací spolupracujeme s Policie ČR, OSPOD, Státní zdravotní Ústav v Ostravě. A v rámci školy spolupracujeme společně v školním poradenském pracovišti s výchovným poradcem. Máme schůzky 1x za měsíc, kde se řeší výchovné problémy i prevence. Plus spolupráce s učiteli dle aktuální situace.*“ I zde z odpovědi vyplývá organizovaná spolupráce v rámci školního poradenského pracoviště, přesněji s výchovným poradcem, která se uskutečňuje každý měsíc. Co se týče preventivních aktivit a preventivních programů, není výběr tak široký, jako u předešlých respondentek.

Poslední respondentka uvádí, „*Policie ČR, Hasičský záchranný sbor, Státní zdravotní ústav Ostrava, Eurotopia, jazyková škola Hello, Slezské gymnázium Opava – skupina HELP, spol. Středisko volného času Krnov, místní MŠ, místní spolky. Ve škole máme sehraný tým ve sborovně, spolupracujeme s třídními učiteli, výchovným poradcem, ředitelkou školy.* Důležitým aspektem spolupráce je, aby se opírala o každého pedagoga, a hlavně vedení školy. Pokud spolupráce nefunguje, nebude fungovat ani systematická a účinná primární prevence.

4. Kategorie: Nejdůležitější témata primární prevence

Jako další kategorií jsem zvolila **témata primární prevence**, které školní metodici prevence považují za **nejdůležitější**. Jsou to především ta témata, která se na daných ZŠ vyskytují nejčastěji nebo jednorázově, ale za to, v rozsáhlém měřítku.

První respondentka uvádí, „*touhle dobou jsou novým trendem elektronické cigarety, které žáci kouří i v budovách školy a na pozemku, toto je nejčastější věc, se kterou se setkáváme neustále v poslední době. Dále samozřejmě kyberšikana, která se ale projevuje hlavně po skončení školní docházky, kde už zasahovat nemůžeme.*“ Většina primárních aktivit se odvíjí od aktuálních výskytů rizikového chování. Všechny respondentky zmínily, že se v dnešní době setkávají u žáků s užíváním elektronických cigaret. Proto uvádí mnohdy toto téma, jako nejčastějším problémem ve škole.

Druhá respondentka zmiňuje, „*Vztahová pravidla, tolerance, sociální sítě.*“ Sociální citě a celkové chování v prostředí internetu je také velké téma dnešní doby. Je potřeba, aby žáci měli povědomí o rizicích, kterým mohou čelit na internetu.

Třetí respondentka odpovídá, „*Určitě bezpečí na internetu, protože jak už jsem zmiňovala v tématech, se kterými pracujeme nejvíce, se hodně projevuje u nás kyberšikana a rizikové chování na internetu.*“ Stejně jako u předešlých respondentek i tato uvádí již zmiňovanou kyberšikanu.

Čtvrtá respondentka odpovídá, „*Určitě závislosti!*“ Tématem, který přijde respondentce nejdůležitějším jsou závislosti.

Pátá respondentka uvádí, „*V současné době aktuálně kyberšikana, moderní technologie, sebepoškození, vztahy ve třídě.*“ Důležitým tématem jsou také vztahy ve třídě mezi žáky, které respondentka zmiňuje, a které se už v odpovědi jiných také objevily.

5. Kategorie: Rodiče

Další kategorií jsem zvolila **rodiče**, protože samotní rodiče jsou také součástí prevence. Prevence probíhá nejen na základních školách, ale také doma po skončení povinné školní docházky. Rodiče nám předávají spoustu rad a zkušeností, které nám v životě dávají určitý směr. Je důležité, aby rodiče byli v kontaktu a spolupráci se školou, pokud se jedná o primární prevenci. V rozhovorech bylo tázáno, jaký postoj mají rodiče k výskytu rizikového chování a jestli se školními metodikami v rámci prevence spolupracují.

První respondentka zmiňuje, „*Rodiče bývají informováni na třídních schůzkách. Dříve se pořádali různé plesy, slavnosti, trhy (vánoční, velikonoční, zahrádkářské atd.) ale ustoupilo to v rámci covidu, poté nastal nezájem ze strany rodičů, důvodem byly hlavně finance.*“

Respondentka se v odpovědi na otázku zaměřila na celkovou spolupráci rodičů v rámci základní školy. Uvádí, že po covidu úroveň spolupráce ze strany rodičů značně klesla.

Druhá respondentka odpovídá na otázku, *„Záleží, jak kteří. Většina rodičů je překvapena, co jejich dítě dělá, moc se jim to nelíbí, ale spolupracují, snaží se situaci napravit. Ale jsou rodiče, kteří si nechtějí připustit, že by jejich dítě něco takového udělalo, omlouvají ho, nesouhlasí s případným opatřením.“* Někteří rodiče si nechtějí připustit, že se jejich dítě chová rizikově, toto bývá také jedním z problémů, které uvádí respondentky.

Třetí respondentka uvádí, *„Většinou ano.“* Odpověď je nejednoznačná, zde je více méně patrné, že ne úplně všichni rodiče se na spolupráci podílejí.

Čtvrtá respondentka zmiňuje, *„Ti, kteří by se zajímat měli, tak se nezajímají a nespupracují.“*

Poslední z respondentek uvádí, *„Spolupráce s rodiči probíhá, ovšem když zorganizujeme besedu pro rodiče s odborníkem, účast je malá. Na druhé straně se rodiče účastní sportovních a kulturních aktivit školy a exkurzí spolu s dětmi.“*

Odpovědi respondentek jsou opravdu podobné, z celkového hlediska vyplývá, že převážná většina rodičů nespupracuje v takovém rozsahu jako je potřeba při primární prevenci a okolnostem s ní spojené, až na určité výjimky.

6. Kategorie: Zlepšení PP

Jako poslední kategorii jsem zvolila na závěr, jaké **zlepšení primární prevence** navrhuje každý školní metodik prevence v našem výzkumu. Touto otázkou jsem také uzavřela celý náš rozhovor. Každý metodik prevence se individuálně vyjádřil, co pro něho samotného je důležité v jeho práci, co by chtěl změnit nebo co by primární prevenci ještě více zefektivnilo z jeho pohledu.

První z respondentek uvedla, *„Problémů přibývá a času ubývá. Jako zlepšení bych navrhla, kdyby bylo více času na přípravu a realizaci primární prevence v rámci hodin, které musí metodik prevence splnit, možná i metodika prevence považovat jako samostatné povolání.“*

Druhá respondentka uvádí, *„Problém jsou finance – programy, které objednáváme, platí si žáci, nebo přispívají rodiče z Klubu přátel školy, proto nemůžeme objednat vše, co by bylo potřeba. Problém je i plný úvazek ŠMP a to, že není snížena přímá vyučovací povinnost – není mnoho prostoru, aby ŠMP mohla navštěvovat všechny třídy a realizovat prevenci, tak se věnuji hlavně těm třídám, kde jsou problémy. O přestávkách a volných hodinách většinou řeším*

s jednotlivými žáky. Též by bylo potřeba víc vtáhnout do problematiky rodiče. Toto vše se asi do budoucna moc neposune, což je velká škoda pro realizaci prevence.“

Třetí respondentka odpovídá, „*Více prostoru školního metodika prevence nejen v naší škole, většinou totiž pracujeme na plný úvazek.“*

Další respondentka uvádí, „*Snížit úvazek školního metodika prevence, tzn. odebrat například tři hodiny učení, v rámci, kterých by školní metodik mohl lépe realizovat primární prevenci.“*

Poslední respondentka uvádí, „*Rozšířit spolupráci s dalšími subjekty poskytujícími preventivní programy.“*

Většina respondentek se shodla na tom, že by bylo vhodné snížit úvazek vyučujícího ve funkci školního metodika prevence, aby mohla být primární prevence více propracovaná. Dalším problémem, který jedna z respondentek uvedla je, málo financí na realizování preventivních programů, které by byly pro žáky vhodné.

V následující tabulce jsou utříděné a zobecněné informace školních metodiků prevence na daných základních školách.

Kategorie:	ŠMP 1	ŠMP 2	ŠMP 3	ŠMP 4	ŠMP 5
Počet žáků na ZŠ	Cca 450 žáků	Cca 650 žáků	Cca 530 žáků	Cca 300 žáků	Cca 280 žáků
Nejčastější rizikové chování na dané ZŠ	Duševní nepohoda, sebepoškození, kyberšikana, šikana prvního stupně, vaporizéry – trend	Agrese, vulgarita, kyberšikana, záškoláctví, deprese.	Vztahové problémy, problémy na internetových sítích, kouření, sebepoškození	Elektronické cigarety	Ničení školního majetku, užívání tabákových výrobků, elektronické cigarety, kyberšikana
Metody, postupy a formy realizace PP	Adaptační kurzy, komunitní kruhy, třídnické hodiny, zážitkové akce, besedy a prezentace na dané témata a programy od organizací.	Besedy, interaktivní programy, komunitní kruhy, hry, dotazníky, webové stránky s náměty (Bílý kruh), preventivní filmy.	Prožitkové preventivní programy, pozorování, rozhovory, program „Druhý krok“	V rámci výuky – VKO, VKZ. Besedy s PČR, projektové dny, semináře.	Exkurze, interaktivní skupinová diskuze, prezentace, v rámci výuky.
Spolupráce s jinými organizacemi a spolupráce v rámci ZŠ	Hasiči, dopravní hřiště, PPP, hygienická stanice, e-bezpečí, krajský	PPP, Policie ČR, Hasiči, KAM, OSPOD, Podané ruce.	Sdružení D Olomouc, P-centrum Olomouc, Policie ČR, Nebud'	Policie ČR, OSPOD, Státní zdravotní ústav v Ostravě.	Policie ČR, Hasičský záchranný sbor, Státní zdravotní ústav Ostrava, Eurotopia,

	<p>metodik prevence, Policie ČR.</p> <p>Školní poradenské pracoviště.</p>	Školní poradenské pracoviště, vedení školy.	<p>obětí, Podané ruce. PPP</p> <p>Školní psycholožka, vedení školy, třídní učitelé, rodičovský spolek.</p>	Školní poradenské pracoviště – VP. Práce s učiteli dle aktuální situace	<p>jazyková škola Hello, Slezské gymnázium Opava – skupina HELP, spol. Středisko volného času Krnov, místní MŠ, místní spolky</p> <p>Spolupráce s třídními učiteli, výchovným poradcem, ředitelkou školy.</p>
Nejdůležitější témata PP	Kouření – elektronické cigarety, kyberšikana.	Sociální síť, tolerance, vztahová pravidla.	Bezpečí na internetu.	Závislosti	kyberšikana, moderní technologie, sebepoškozování, vztahy ve třídě
Postoj rodičů k výskytu rizikového chování	Třídní schůzky. Po covidu nastal nezájem ze strany rodičů při pořádání kulturních akcí školy.	Někteří spolupracují, někteří si nechtějí připustit, že by jejich dítě se chovalo rizikově, omlouvají ho a nesouhlasí s případným opatřením	Většinou spolupracují.	Nespolupráce a nezájem těch, který se to týká.	Spolupráce s rodiči probíhá, ovšem když zorganizujeme besedu pro rodiče s odborníkem, účast je malá. Na druhé straně se rodiče účastní sport. a kultur. aktivit školy a exkurzí spolu s dětmi.
Návrh na zlepšení primární prevence	Více času na přípravu primární prevence, v rámci hodin, které má splnit metodik prevence.	Problémem jsou finance. Plný úvazek ŠMP což je problémem. Více vtáhnout do problematiky rodiče žáků.	Více prostoru ŠMP nejen v naší škole. Většinou pracujeme na plný úvazek.	Snížit úvazek ŠMP, aby bylo více času na realizaci PP.	Rozšířit spolupráci s dalšími subjekty poskytujícími preventivní programy.

Tabulka 1

4.7.2 Skupiny vzniklé z analýzy metodou vytváření kontrastů a srovnávání

Data v rozhovorech, které byly zpracovány metodou vytváření trsů, byly dále zpracovány pomocí metody kontrastů a srovnávání. Pro lepší orientaci byla vytvořena tabulka se srovnáním realizace primární prevence na daných základních školách s vyšším počtem žáků (dále jen ZŠ+) a na základních školách s nižším počtem žáků (dále jen ZŠ-). Zde jsme vyznačili právě určité společné a rozdílné rysy, které jsou základem naší výzkumné části.

Pomocí metody kontrastů a srovnávání byly vymezeny společné a rozdílné rysy v rámci primární prevence, která se realizuje na základních školách na 2. stupni. Cílem bylo srovnat nejen odlišnosti, ale i společné znaky na základních školách s nižším počtem žáků se základními školami s vyšším počtem žáků. Jako školy s nižším počtem žáků byli osloveni školní metodiky prevence převážně na ZŠ ve vesnicích, popřípadě v maloměstech. Naopak na ZŠ s vyšším počtem žáků byli kontaktováni metodici v krajském městě, které má nad 100 tisíc obyvatel. Jako přibližný počet ZŠ s vyšším počtem žáků byl určen počet nad 450 žáků (ZŠ+), naopak ZŠ s nižším počtem bylo určeno pod 450 žáků (ZŠ-).

Větší část respondentů se vyjádřila, že na jejich základní škole je nejvýraznější problém u žáků užívání elektronických cigaret, a to i v prostorách budovy školy. Kouření elektronických cigaret je v dnešní době velkým trendem nejen u dospělých, ale především u dětí ve školním věku. Proto je užívání elektronických cigaret aktuální problematikou na základních školách. Dále častým problémem je také kyberšikana, v dnešní době plně sociálních sítí, internetu a moderní technologie je totiž mnohem snazší se skrýt za monitor počítače nebo za mobilní telefon, tím je kyberšikana i mnohem méně viditelná v reálném životě. Pár respondentů také uvedlo, že stále více vnímají u žáků duševní poruchy jako například deprese, úzkostné stavy, to někdy souvisí i s následným sebepoškozováním, které se zřídka také vyskytne.

Co se týče primární prevence, zde jsou patrné rozdíly mezi základními školami. Respondenti především se základních škol s vyšším počtem žáků uvedli, že se snaží poskytovat žákům zážitkové akce v rámci prevence, za to na základních školách s nižším počtem žáků se o tom respondenti zmiňovali velmi ojediněle. Respondenti (ZŠ-) uvedli, že velkou část primární prevence zahrnují přímo ve výuce, a to přesně v předmětech výchova k občanství a výchova ke zdraví. Všichni z respondentů uvedli, že spolupracují s různými organizacemi, které jim poskytují spoustu zajímavých programů v rámci primární prevence. Především s Policií ČR, která organizuje prevenci na ZŠ formou besed. Jednou z dalších metod PP, které uvedli především respondenti (ZŠ+), byli komunitní kruhy, které jsou oblíbenou součástí prevence. *„Velmi oblíbený zvyk v naší třídě jsou komunitní kruhy, které realizujeme jednou za měsíc. Sedíme v kruhu a povídáme si o vztazích, o výuce, o zájmech.“* Uvedla jedna

z respondentek (ZŠ+). Část respondentů také uvedla, že pořádají adaptační kurzy, které jsou velmi důležitou součástí vztahů nejen mezi žáky, ale také vztahu mezi učitelem a žákem. Třídnické hodiny jsou také nedílnou součástí primární prevence, ale ne vždy to bere třídní učitel jako podstatu prevence. Jsou však důležitým základem pro dobré klima a vztahů mezi žáky ve třídě.

Součástí realizace primární prevence na ZŠ je také to, s kým škola spolupracuje. Spolupráce se především odvíjela od místa, kde se ZŠ nachází. Respondenti (ZŠ+) uváděli spolupráci s pedagogicko-psychologickými poradny, naopak respondenti (ZŠ-) PPP vůbec nezmiňovali. Jak už bylo psáno výše, všechny školy spolupracují s Policií ČR, které organizují ve školách různé besedy, většinou na téma rizikové chování v dopravě a užívání návykových látek. Pár respondentů také uvedlo spolupráci s OSPOD nebo s krajským metodikem prevence. Ve spolupráci v rámci školy už byly značné rozdíly mezi respondenty (ZŠ+) a (ZŠ-). Respondenti (ZŠ-) uváděli především spolupráci s učiteli a třídními učiteli v primární prevenci, za to respondenti (ZŠ+) uváděli především spolupráci se školním poradenským pracovištěm, a to převážně se školním psychologem. Na základních školách s nižším počtem žáků, kdy se jednalo především o vesnické školy, popřípadě maloměstské, nebyla v rámci školního poradenského pracoviště zastávána funkce školního psychologa, tudíž součástí školního poradenského pracoviště byl pouze školní metodik prevence a výchovný poradce. Dalším základním bodem pro realizaci prevence na základních školách byla spolupráce a postoj rodičů při výskytu rizikového chování. Většina z respondentů uvedla, že spolupráce mezi školou a rodiči není prakticky žádná, v lepším případě spolupráce je, ale jen u pár výjimek. Poslední kategorie byla směřována na samostatný pohled všech respondentů na zlepšení realizace primární prevence. Byl to upřímný názor každého metodika. Dále byla vytvořena tabulka společných, a naopak odlišných zásadních rozdílů v primární prevenci na základních školách s vyšším počtem žáků a na základních školách s nižším počtem žáků. (viz. tabulka 2 a tabulka 3)

Výzkum tedy prokázal, že rozdíly na různých typech škol, v odlišném prostředí a s různým počtem žáků se vyskytují, a mohou mít vliv na realizaci primární prevence. Lze dodat, že určitá část informací, které byly vyzkoumány, se vyskytly i v rámci jiného výzkumu, který byl v oblasti primární prevence na základních školách také realizovaný.

Společné znaky škol v primární prevenci:

Rizikové chování	Metody, postupy, formy realizace primární prevence	Spolupráce s organizacemi a spolupráce v rámci školy
<ul style="list-style-type: none"> • Sebepoškozování • Kyberšikana • Elektronické cigarety • Deprese 	<ul style="list-style-type: none"> • Besedy • Programy od organizací • Prezentace 	<ul style="list-style-type: none"> • Hasičský záchranný sbor • Policie ČR • Školní poradenské pracoviště • Učitelé

Tabulka 2

Rozdílné znaky škol v primární prevenci:

Rizikové chování	Metody, postupy, formy realizace primární prevence	Spolupráce s organizacemi a spolupráce v rámci školy
ZŠ+ <ul style="list-style-type: none"> • Šikana prvního stupně • Záškoláctví 	ZŠ+ <ul style="list-style-type: none"> • Zážitkové akce • Preventivní filmy • Komunitní kruhy 	ZŠ+ <ul style="list-style-type: none"> • PPP • Spolupráce převážně se školním psychologem
ZŠ- <ul style="list-style-type: none"> • Ničení školního majetku • Užívání tabákových výrobků 	ZŠ- <ul style="list-style-type: none"> • Primární prevence v rámci výuky • Projektové dny 	ZŠ- <ul style="list-style-type: none"> • Primární prevence v rámci výuky • Spolupráce jen s výchovným poradcem

Tabulka 3

4.8 Diskuze

V této kapitole je interpretován výsledek a zakončení zpracované výzkumné části bakalářské práce. Hlavním cílem bylo srovnat realizaci primární prevence na základních školách s vyšším počtem žáků, kdy se jednalo o základní školy v krajském městě, s realizací primární prevence s nižším počtem žáků, to byly převážně vesnické školy, případně maloměstské. Výzkum byl uskutečněn formou strukturovaného rozhovoru se školními metodikami prevence, kteří mají v náplni práce právě realizování primární prevence na školách. Rozhovory byly nahrávány přes audiozáznam na mobilním telefonu, a následně byl rozhovor přepsán do psané elektronické formy. Rozhovor byl zpracován pomocí dvou metod, první byla metoda vytváření trsu, kdy se jednalo o kategorizaci důležitých témat, které byly vytvořené pomocí klíčových slov. Poté byla využita metoda kontrastů a srovnávání, kde byly jednotlivé jak společné, tak odlišné znaky srovnávány. Zde pro lepší přehlednost byla vytvořena tabulka. K úspěšnému splnění cíle byla stanovena jedna základní výzkumná otázka a dvě dílčí. První dílčí výzkumná otázka byla jaké rizikové chování se vykytuje na základních školách, lze konstatovat, že rizikové chování je stále velkou problematikou, nejčastěji se teda vyskytuje užívání elektronických cigaret, také rizikové chování v prostředí internetu, především kyberšikana, čím dál více přibývá žáků s depresemi a úzkostnými stavy, které kolikrát vedou až ke automutilaci. Na těchto rizikových jevech, které byly uvedeny se nezávisle na sobě shodla většina z respondentů. Jako další dílčí výzkumnou otázkou byla, jaké metody a formy prevence jsou realizované na daných základních školách, které byly vybrány. Převážná část respondentů uvedla, že realizují primární prevence za pomoci různých organizací, které poskytují primární prevenci do základních a středních škol, a to formou různých interaktivních seminářů, besed a prezentací. Někteří z respondentů také uvedli, že velmi oblíbeným zvykem jsou projektové dny, které bývají zaměřené třeba na některou zemi, kulturu, nebo náboženství. Žáci mají za úkol spolupracovat a sami si hledají informace, a poté vytváří tzv. projekty. Uskutečňování projektových dnů je velmi důležitou součástí prevence proti rasismu a xenofobii, protože se žákům dostává povědomí o jiných rasách a jiných zvykách v různých kulturách po celém světě. Další nedílnou součástí prevence jsou komunitní kruhy, které by měli být určitě nepsaným pravidlem na každé škole, ať už základní nebo střední. Je to jedna z forem primární prevence, kdy žáci sedí v kruhu a vedou diskuzi. Tento způsob komunikace je velice atraktivní. Žáci komunikují o aktuálních problémech, vztazích, učitelích, o výuce a různých situacích, které se týkají především školy a výuky. Mohou říci svůj názor na konkrétní problém a společně s učitelem se domluvit na řešení, popřípadě na zlepšení aktuální negativní situace, která se děje. Většinou se komunitní kruhy odehrávají ve třídnických hodinách. Další charakteristickou

formou prevence jsou zážitkové programy, které jsou uskutečňované za účelem, oslovit žáky. Jsou to různé preventivní aktivity pořádané mimo budovu školy. Může se jednat o různé zajímavé exkurze, výlety do zahraničí, historické památky, tematické dny a plno dalších. Důležitou součástí nejen základních škol jsou adaptační kurzy, které mají své poslání právě v adaptaci u nových kolektivů nebo přijetí nových žáků na školu. Nástup do nové školy bývá pro některé žáky složitým procesem, navazování nových vztahů, zapojování se do kolektivu, spolupráce s ostatními žáky ve třídě, a proto díky těmto adaptačním kurzům se pomáhá žákům usnadnit jejich adaptaci v novém prostředí. Předchází tedy případnému rozvoji rizikových jevů ve skupině. Primární prevence by určitě měla být součástí výuky. Jedná se o různé témata, která souvisejí s rizikovým chováním a jejich předcházení, o kterých se žáci učí v těchto předmětech. Žákům se vlastně dostává do podvědomí nejen obecný typ rizikového chování, ale především jeho způsobující faktory, projevy a důsledky. Kdybych měla shrnout metody, formy a postupy v primární prevence, která je poskytována žákům na 2. stupni základních školách, z mého hlediska jsou důležití především odborníci, kteří se na daná témata specializují, určitě bych věnovala více pozornosti organizacím, které se věnují převážně primární prevenci na školách a také organizacím, které mají spoustu zkušeností s rizikovými jevy přímo z praxe.

Hlavní výzkumná otázka byla stanovena **„jakým způsobem se na daných základních školách realizuje primární prevence rizikového chování?“** To, jakým způsobem se primární prevence na školách realizuje ovlivňuje mnoho klíčových faktorů. Důležitým faktorem je celková spolupráce. Přesněji spolupráce s jinými organizacemi, které se podílejí na primární prevenci, spolupráce ve školním poradenském pracovišti, s vedením školy, mezi pedagogy, ale také spolupráce s rodiči. Z výzkumu vyplynuly následující informace. Na (ZŠ+) školní metodici prevence uvedli, že spolupracují s pedagogicko-psychologickou poradnou, za to na (ZŠ-) žádná spolupráce s PPP nebyla zmíněna. PPP zahrnuje odborné pracovníky a pedagogy, kteří se zabývají primární prevencí, proto je za mě důležité, aby spolupráce s PPP probíhala. ŠMP dále zmiňovali spolupráci s organizacemi, které přímo poskytují programy preventivních programů, nebo projektové dny, kde se zapojují i členové pedagogického sboru, komunitní kruhy. Dále vyplynulo z výzkumu že spolupráce s rodiči, není úplně podle představ ŠMP. Jeden z respondentů uvedl *„Ti, kteří by se zajímat měli, tak se nezajímají a nespolupracují.“* Metodici (ZŠ+) také uvedli, že v rámci školního poradenského pracoviště spolupracují převážně se školním psychologem, což naopak v (ZŠ-) uváděli, že školní psycholog není součástí školního poradenského pracoviště, tudíž na místě je pouze spolupráce s výchovným radcem. V diplomové práci (Smutný, 2017) jejíž tématem je Primární prevence na základních školách zkoumal výzkumník podobný případ zaměřený právě na srovnání

primární prevence na základních školách na vesnici a na základních školách ve větším městě, kdy výzkumník uvedl, že se také setkal s tím, že školní psycholog nebyl součástí školního poradenského pracoviště na ZŠ na vesnici, a na základní škole ve větším městě byl jeho součástí. Bylo znatelné, že školní psycholog hraje opravdu velkou roli na ZŠ, proto může být velmi přínosným pracovníkem i v pomoci při realizování primární prevence. Dále (Smutný, 2017) uvádí, že by školní metodici prevence rádi více věnovali času primární prevenci, ale v důsledku nedostatku času se nemohou věnovat tak, jak by sami chtěli. Podobný názor byl také u respondentů tohoto výzkumu, kteří odpovídali na otázku, zda mají nějaké návrhy na zlepšení realizace primární prevence. Skoro všichni z respondentů se nezávisle shodli na tom, že aby mohli věnovat dostatek času primární prevenci na školách, bylo by zapotřebí snížit jejich úvazek, aby se zvýšil čas na realizaci primární prevence.

ZÁVĚR

Tématem mé bakalářské práce je Realizace primární prevence rizikového chování u žáků na 2. stupni základních školách. Cílem mé teoretické části bylo seznámit čtenáře s rizikovým chováním, a jeho možnou prevencí na základní školách. Prevence na základních školách hraje velmi důležitou roli, a to ve zmírnění projevů rizikového chování nebo zamezení jeho následnému rozvoji. Teoretické kapitoly obsahují přehledně a komplexně zpracovanou teorii rizikového chování a jeho základní typy, což jsou šikana, záškoláctví, agrese a fyzické násilí, xenofobie a rasismus, závislosti. Tuto kapitolu jsem ještě doplnila o možné faktory, které mohou zapříčinit rozvoj rizikového chování. V druhé kapitole jsem se zaměřila na primární prevenci proti výše zmíněnému rizikovému chování, kapitola uvádí obecně, co znamená primární prevence ve školství, jaké jsou její formy a druhy. Dále jsem se zaměřila na formy preventivních aktivit, a to jak dlouhodobých, tak i krátkodobých. To, jakým způsobem je primární prevence realizovaná je určitou motivací pro žáky, je potřeba, aby žáky činnost zaujala, aby byla provedena formou smysluplných aktivit. Jako jednu z podkapitol prevence jsem věnovala také organizacím, které poskytují primární prevenci žákům do škol. Je opravdu široká škála výběru různých programů, které se specializují na problematiku nejen prevencí rizikového chování, ale také na podporu příznivého klimatu ve třídě, zdravý životní styl, nebo také navazování a rozvoj vztahů a partnerství. Věnovala jsem také podkapitolu dokumentu Národní strategie 2019-2027 primární prevence rizikového chování v ČR, který je základním systémem pro vytvoření struktury primární prevence na každé základní škole. Třetí kapitolu jsem zaměřila na školní metodiky prevence, kteří jsou nedílnou součástí celého preventivního procesu na základních školách. Školní metodik prevence je poradenský pracovník na základních a středních škol, spolu s výchovným poradcem, školním psychologem a školním speciálním pedagogem tvoří školní poradenské pracoviště. Školní metodik prevence hraje hlavní roli v primární prevenci rizikového chování na ZŠ. Zpracovává minimální preventivní program, který je souborem komplexní primární prevence na jeden školní rok. Myslím si, že školní metodik prevence je velmi potřebnou funkcí na školách, odvádí záměrnou a profesionální činnosti, pro kterou je potřeba mnoho trpělivosti.

Na teoretickou část navazuje výzkumná část, jejíž cílem bylo zaznamenat rozdílné a společné znaky v realizaci primární prevence na 2. stupni základních škol. Pro srovnání jsem jako výzkumný vzorek využila školní metodiky prevence ze základních škol, kde je vyšší počet žáků, jednalo se o základní školy v krajském městě, a druhým vzorkem byli školní metodici prevence také ze základních škol, ale už s nižším počtem žáků, zde se jednalo především

o vesnické školy. Pro získání detailnějších a subjektivnější informací jsem použila kvalitativní výzkum. Data byla získána formou rozhovorů. Při rozhovorech s danými školními metodika prevence jsem měla možnost nahlídnutí do jejich vypracovaného minimálního preventivního dokumentu, který byl podkladem k rozhovoru. Rozhovory, které byly uskutečněny jsem analyzovala formou metody vytváření trsů a následně jsem využila metodu kontrastů a srovnávání. Zobecněné výsledky pro lepší přehlednost jsem zpracovala do tabulek uvedené vždy pod danou podkapitolou. Výzkumné otázky, které byly stanoveny na začátku výzkumné části jsem zodpověděla, bylo tedy zřejmé, že patrné rozdíly mezi základními školami jsou, jeden s největších rozdílů, který má velký vliv na realizaci primární prevence jsou pracovníci školního poradenského pracoviště a spolupráce mezi nimi. Bylo zjištěno, že na základních školách s vyšším počtem žáků je členem poradenského pracoviště nejen školní metodik prevence s výchovným poradcem, ale především školní speciální pedagog a školní psycholog. Z rozhovoru vyplynulo, že školní psycholog je jeden z nejdůležitějších a velmi kompetentních pracovníků školního poradenského pracoviště. Poté byli realizované rozhovory se školními metodiky prevence na základních školách s nižším počtem žáků (na vesnicích), kde uvedli, že ve školním poradenském pracovišti nemají zastanou funkci ani školního speciálního pedagoga ani školního psychologa. Dále jeden z zásadních rozdílů, co výzkum přinesl, byly formy aktivit a programů. Na základních školách s nižším počtem žáků preferovali primární prevenci v rámci výuky a také formou projektových dní za to na základních školách s vyšším počtem žáků se uskutečňovala prevence formou programů od jiných organizací.

Interpretované výsledky mého výzkumu se týkají pouze pěti vybraných základních škol, proto je nutné dodat, že každá základní škola poskytuje žákům primární prevenci tak jak nejlépe dovedou, a to v rámci svých jak finančních, tak časově dostupných možností. Díky faktorům, které žáky ovlivňují, budou projevy rizikového chování vždy nedílnou součástí školství, proto je potřeba se této problematice neustále věnovat a dbát na to, aby byla primární prevence na každé škole v co nejvyšší možné míře efektivní.

SEZNAM LITERATURY

ACET, z.s., 2023. *Preventivní programy*. [online]. ACET ČR: AIDS Care Education Training, 2023. Dostupné z: <https://www.acet.cz/prevence#programy>.

BARTOŇOVÁ EVA. *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007. Dostupné z: https://www.vzdelavacisluzby.cz/dokumenty/administrativa-a-dokumentace-ve-skolstvi/metodiky-a-postupy/PH_20006_07_51_MP_k_preveni_SPJ_k_podpisu_mini.pdf.

BARTOŇOVÁ, M. a PIPEKOVÁ, J. *Poradenské služby ve školách a školských poradenských zařízeních*. 3., přeprac. a rozš. vyd. In Pipeková, J. et al. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. (s. 51-60). Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-198-0.

CIKLOVÁ, Kateřina. *Rizikové chování ve škole s vazbou na legislativní úpravu: rádce školního metodika prevence*. 1. vyd. Ostrava: EconomPress, 2014. ISBN 978-80-905065-6-5.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 1. vyd. Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, s.r.o., 2005. 80-7367-040-2.

HUTYROVÁ, Miluše a kol. *Děti a problémy v chování*. Olomouc: Portál, 2019. Portál. ISBN 978-80-262-1523-3.

HUTYROVÁ, RUŽIČKA, SPĚVÁČEK. *Prevence rizikového a problémového chování*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3725-5.

HUTYROVÁ, RUŽIČKA, SPĚVÁČEK. *Úvod do speciální pedagogiky osob s psychosociálním ohrožením a narušením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3726-5.

KABÍČEK, Pavel a kol. 2014 *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4.

KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti*. 1. vydání. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Úřad vlády České republiky. ISBN 80-86734-05-6.

KNOTOVÁ DANA. *Školní poradenství*. 1. vydání, Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4502-2.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOPECKÝ Kamil a kol. *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*. 1. vydání. Olomouc: Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4861-9.

MARTÍNEK Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.

Městská část Praha 10, 2013-2022. *Teoretická východiska primární prevence*. Městská část Praha 10, 2022. Dostupné z: <https://praha10.cz/zivot-v-praze-10/skolstvi/zakladni-skoly/primarni-prevence-rizikoveho-chovani/teoreticka-vychodiska-primarni-prevence>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2023. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*. Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28 [online dokument]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2023. *Prevence* [online]. MŠMT 2013-2023. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/prevence>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2023. *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027*. Dokument MŠMT [online]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

MIOVSKÝ Michal, SKÁCELOVÁ Lenka, ZAPLETALOVÁ Jana, a NOVÁK Petr. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN, Univerzita Karlova v Praze & Togga, 2010. ISBN 978-80-87258-47-7.

MIOVSKÝ, Michal a kol. *Výkladový slovník základních pojmů sokolské prevence rizikového chování*. Vyd. 1. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a

Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. Monografie. ISBN 978-80-87258-89-7.

MIOVSKÝ, Michal. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. ISBN 978-80-87258-74-3.

MERTIN, Václav, KREJČOVÁ Lenka a kol. *Výchovné poradenství*. 3. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-174-5.

NEŠPOR Karel. *Návykové chování a závislost*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-736-7908-8.

Policie České republiky, 2023. *Prevence* [online]. ČR: Policie ČR, 2023. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/prevence-609977.aspx>.

Pražské centrum primární prevence, 2010. *Manuál pro tvorbu Minimálního preventivního programu* [online]. Dostupné z: <https://pppkv.cz/sites/default/files/dokumenty/Preventivn%C3%AD%20program%20-%20manuál.pdf>.

Prev-centrum.cz, 2017. *Preventivní programy* [online]. Prev-centrum, 2017. Dostupné z: <https://www.prevcentrum.cz/nase-sluzby/>.

PROCHÁZKA Miroslav. *Metodik prevence a jeho role na základní škole*. Praha: Pasparta Publishing, 2019. ISBN 978-80-88290-28-5.

ŘÍČAN Pavel a JANOŠOVÁ Pavlína. *Jak na šikamu*. Praha: Grada. Pro rodiče, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.

SALAVCOVÁ Miroslava a FOIST Vladimír, 2017. *Co dělat, když – intervence pedagoga*. [online] Příloha č. 11. MŠMT, 2017. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_c_11_zaskolactvi.pdf.

SMUTNÝ, Milan. *Primární prevence na základních školách*. [online] Brno, 2017, 143 str. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/bgyfu/DP_Smutny.pdf Diplomová práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. MgA. Lenka Remsová, Ph.D.

SOBOTKOVÁ NIELSEN Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.

ŠEVČÍKOVÁ ANNA a kol. *Děti a dospívající online*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5010-1.

ŠVAŘÍČEK, Roman a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

TOLLAROVÁ, Blanka a kol. *Jsme lidé jedné země*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0376-6.

VACKOVÁ, Michaela a Lenka ONDRÁČKOVÁ. Školní metodik prevence. In: *Školní poradenství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4502-2.

VERONIKA PAVLAS MARTANOVÁ a kol. *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů školské primární prevence rizikového chování*. Praha: Klinika adiktologie. Univerzita Karlova v Praze Togga, 2012. ISBN 978-80-247-5010-1.

VOJTOVÁ, V. *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. Brno: MU, 2008. 2. přepr. a rozšiř. vyd. ISBN 978-80-210-4573-6.

World Health Organization, 2023. *Disease prevention*. World Health Organization. Dostupné z: <https://www.emro.who.int/about-who/public-health-functions/health-promotion-disease-prevention.html>.

ZŠ a MŠ Ústavní, 2022. *Primární prevence*. [online]. Praha: Národní strategie prevence rizikového chování dětí a mládeže, 2022. Dostupné z: <https://www.zs-ustavni.cz/primarni-prevence/>.

10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí, 2023. *MKN-10* [online]. Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz>.

Legislativa:

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních se mění vyhláškou č. 197/2016 Sb. O poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

SEZNAM ZKRATEK A SYMBOLŮ

MŠMT – Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

ŠMP – Školní metodik prevence

MPP – Minimální preventivní program

ČR – Česká republika

ZŠ – Základní škola

WHO – Světová zdravotnická organizace

VKZ – Výchova ke zdraví

VKO – Výchova k občanství

PPP – Pedagogicko-psychologická poradna

OSPOD – orgán sociálně právní ochrany dětí

KAM – Křesťanská akademie mladých

RCH – Rizikové chování

IVP – Individuální vzdělávací plán

MŠ – Mateřská škola

PČR – Policie České republiky

tzn. – to znamená

atd. – a tak dále

(ZŠ+) – Základní školy s vyšším počtem žáků

(ZŠ-) – Základní školy s nižším počtem žáků

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1	43
Tabulka 2	46
Tabulka 3	46

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1

Příloha č. 2

Příloha č. 3

Příloha č. 4

Příloha č. 5

Rozhovory byly uskutečněny formou strukturovaného interview. Zde jsou vloženy záznamy přepsaných rozhovorů se školními metodikami prevence.

Příloha č. 1 – Školní metodik prevence 1

Jak dlouho jste ve funkci školního metodika prevence?

„12 let a víc“

Které rizikové chování se na vaší škole vyskytuje nejčastěji?

„Duševní nepohoda, úzkostné záchvaty, deprese, žáci nezvládají běžné životní situace, špatné sociální kontakty, sebepoškozování, kyberšikana, šikana prvního stupně, agresivita, vaporizéry to jsou ty elektronické cigarety“

Jak se dozvídáte o nějaké formě rizikového chování?

„Pozorování, žáci přicházejí sami, nebo paní asistentka vyzoruje“

Se kterými tématy v oblasti rizikového chování pracujete nejvíce?

„Šikana, kyberšikana, sebepoškozování, úzkostné stavy“

Jakého charakteru jsou preventivní aktivity realizované ve vaší škole?

„Udělal jsem například prezentaci na téma rasismus, poté následoval výlet do Osvětimi a poté reflexe žáka s paní psychologkou. Programy jsou cílené, a v každém ročníku mají tabulky preventivních programů, kterým se budou během roku věnovat.“

Jaké postupy a metody používáte při realizaci primární prevence ve vaší škole?

„Abychom udržovali na škole společenské vztahy nejen mezi žáky, ale i v rámci učitele a žáka, pořádáme adaptační kurzy. Velmi oblíbený zvyk v naší třídě jsou komunitní kruhy, které realizujeme jednou za měsíc. Sedíme v kruhu a povídáme si o vztazích, o výuce, o zájmech. Pravidelně probíhají třídnické hodiny, oblíbené jsou také zážitkové programy, besedy, prezentace na dané téma a programy od organizací, se kterými spolupracujeme.“

Se kterými organizacemi spolupracuje vaše škola a v rámci školy spolupracujete s některými pedagogy v primární prevenci?

„Hasiči, dopravní hřiště, PPP, hygienická stanice, e-bezpečí, e-studenti, a hlavně krajský metodik prevence, podané ruce, besedy s policií ČR, v rámci školy spolupracujeme se školním poradenským pracovištěm, kde se každou středu scházíme na hodinu, spolupracuji také se školní metodičkou a školní psycholožkou z 1. stupně, v rámci poradenského pracoviště spolu fungujeme moc dobře, pomáháme si, organizujeme spolu aktivity atd.“

Které témata považujete v rámci prevence na vaší škole za nejdůležitější?

„touhle dobou jsou novým trendem elektronické cigarety, které žáci kouří i v budovách školy a na pozemku, toto je nejčastější věc, se kterou se setkáváme neustále v poslední době. Dále samozřejmě kyberšikana, která se ale projevuje hlavně po skončení školní docházky, kde už zasahovat nemůžeme.“

Jaký postoj mají rodiče k výskytu rizikovému chování? Spolupracují s Vámi?

„Rodiče bývají informováni na třídních schůzkách. Dříve se pořádali různé plesy, slavnosti, trhy (vánoční, velikonoční, zahrádkářské atd.) ale ustoupilo to v rámci covidu, poté nastal nezájem ze strany rodičů, důvodem byly hlavně finance.“

Spolupracujete s někým při tvorbě minimálního preventivního programu?

„Jen v rámci školního poradenského pracoviště – výchovný poradce, školní psycholog“

Máte nějaké návrhy, jak zlepšit realizaci primární prevence na vaší škole?

„Problému přibývá a času ubývá. Jako zlepšení bych navrhla, kdyby bylo více času na přípravu a realizaci primární prevence v rámci hodin, které musí metodik prevence splnit, možná i metodika prevence považovat jako samostatné povolání.“

Jak dlouho jste ve funkci školního metodika prevence?

„15 let“

Které rizikové chování se na vaší škole vyskytuje nejčastěji?

„Agrese, vulgarita, kyberšikana to znamená zavěšování fotek na internetu bez souhlasu, zesměšňování, nadávky, někdy i výhrůžky na skupině třídy, záškoláctví, netolerance.“

Jak se dozvídáte o nějaké formě rizikového chování?

„Pokud se objeví problém, učitelé informují metodika prevence a společně řešíme, nebo přijde i samotný žák si stěžovat a poslední dobou často ohlašují rodiče, že se jejich dítěti něco děje. Monitorujeme situace při různých akcích, kde se žáci víc projevují. Monitorováním, při třídnických hodinách, různých aktivitách, na výletech, také různými dotazníky, v komunitním kruhu. Chování žáků sledujeme samozřejmě při výuce, takže zachytíme, když by někdo někoho zesměšňoval nebo urážel zejména se chování víc projeví při výchovách. Dozor sleduje chování o přestávkách na chodbách“

Se kterými tématy v oblasti rizikového chování pracujete nejvíce?

„Vztahy ve třídě, vztahová pravidla, tolerance, spolupráce, jsme jedna parta, sociální síť, nevhodná videa se sexuálním podtextem (zejm. poslední dobou na 1. stupni), PC hry, volný čas“

Jakého charakteru jsou preventivní aktivity realizované ve vaší škole?

„Třídnické hodiny, ve výuce, třídní výlety, adaptační výlety pro 6. ročník, programy, projektové dny prevence, den bezpečnosti, den s třídním učitelem jako stmelování kolektivu, mimoškolní aktivity, exkurze, sportovní a kulturní programy.“

Jaké postupy a metody používáte při realizaci primární prevence ve vaší škole?

„Besedy, interaktivní programy, komunitní kruh, hry, dotazníky, webové stránky s náměty (Bílý kruh), preventivní filmy.“

Se kterými organizacemi spolupracuje vaše škola a v rámci školy spolupracujete s některými pedagogy v primární prevenci?

„PPP, policie, hasiči, KAM, OSPOD (zejm. záškoláctví), Podané ruce.“ a „Hlavně s výchovnou poradkyní, ale i s vedením školy, TU. Ve škole máme Školní poradenské pracoviště – metodik prevence, výchovný poradce, školní psycholog, speciální pedagog – pravidelně se scházíme, spolupracujeme, řešíme RCH, ale i IVP a další.“

Které témata považujete v rámci prevence na vaší škole za nejdůležitější?

„Vztahová pravidla, tolerance, sociální síť“

Jaký postoj mají rodiče k výskytu rizikového chování? Spolupracují s Vámi?

„Záleží, jak kteří. Většina rodičů je překvapena, co jejich dítě dělá, moc se jim to nelíbí, ale spolupracují, snaží se situaci napravit. Ale jsou rodiče, kteří si nechtějí připustit, že by jejich dítě něco takového udělalo, omlouvají ho, nesouhlasí s případným opatřením.“

Spolupracujete s někým při tvorbě minimálního preventivního programu?

„S výchovnou poradkyní. Většinou vycházím z hodnocení za uplynulý rok, z dotazníků“

Máte nějaké návrhy, jak zlepšit realizaci primární prevence na vaší škole?

„Problém jsou finance – programy, které objednáváme, platí si žáci, nebo přispívají rodiče z Klubu přátel školy, proto nemůžeme objednat vše, co by bylo potřeba. Problém je i plný úvazek ŠMP a to, že není snížena přímá vyučovací povinnost – není mnoho prostoru, aby ŠMP mohla navštěvovat všechny třídy a realizovat prevenci, tak se věnuji hlavně těm třídám, kde jsou problémy. O přestávkách a volných hodinách většinou řeším s jednotlivými žáky. Též by bylo potřeba víc vtáhnout do problematiky rodiče. Toto vše se asi do budoucna moc neposune, což je velká škoda pro realizaci prevence.“

Jak dlouho jste ve funkci školního metodika prevence?

„13 let“

Které rizikové chování se na vaší škole vyskytuje nejčastěji?

„Nejčastěji řešíme vztahové problémy, občas problémy na sítích, kouření elektronických cigaret a sebepoškozování.“

Jak se dozvídáte o nějaké formě rizikového chování?

„Třídní učitel, školní psycholog“

Se kterými tématy v oblasti rizikového chování pracujete nejvíce?

„Kyberšikana a rizikové chování na internetu“

Jakého charakteru jsou preventivní aktivity realizované ve vaší škole?

„Snažím se zajistit prožitkové preventivní programy“

Jaké postupy a metody používáte při realizaci primární prevence ve vaší škole?

„jako metody využíváme pozorování žáků jak v hodinách, tak o přestávkách i ve školní družině, spoustu věcí vidíme i z oken budovy, rozhovor, individuální pohovory, průzkumy klimatu třídy formou dotazníků i online, reaguji na požadavky třídních učitelů, programy jak „Druhý krok“ který realizuje školní psycholog.“

Se kterými organizacemi spolupracuje vaše škola a v rámci školy spolupracujete s některými pedagogy v primární prevenci?

„Spolupracujeme se sdružení D Olomouc, P-centrum Olomouc, Policie ČR, Nebuď obět, Podané ruce, a v rámci školy spolupracuji hlavně se školní psychologkou, vedením školy, třídními učiteli, výborem RS což je rodičovský spolek.“

Které témata považujete v rámci prevence na vaší škole za nejdůležitější?

„Určitě bezpečí na internetu, protože jak už jsem zmiňovala v tématech, se kterými pracujeme nejvíce, se hodně projevuje u nás kyberšikana a rizikové chování na internetu.“

Jaký postoj mají rodiče k výskytu rizikového chování? Spolupracují s Vámi?

„Většinou ano“

Spolupracujete s někým při tvorbě minimálního preventivního programu?

„Třídní učitele žádám o „zakázku“

Máte nějaké návrhy, jak zlepšit realizaci primární prevence na vaší škole?

Více prostoru školního metodika prevence nejen v naší škole, většinou totiž pracujeme na plný úvazek.“

Příloha č. 4 -Školní metodik prevence 4

Jak dlouho jste ve funkci školního metodika prevence?

„Od roku 2014, v letech 2015–2019 rodičovská dovolená, od 2019 doposud.“

Které rizikové chování se na vaší škole vyskytuje nejčastěji?

„V poslední době kouření elektronických cigaret.“

Jak se dozvídáte o nějaké formě rizikového chování?

„Od učitelů i od žáků.“

Se kterými tématy v oblasti rizikového chování pracujete nejvíce?

„Trestněprávní odpovědnost, nebezpečí internetu, alkohol, kouření, drogy, šikana, kyberšikana“

Jakého charakteru jsou preventivní aktivity realizované ve vaší škole?

„besedy s policií ČR a semináře.“

Jaké postupy a metody používáte při realizaci primární prevence ve vaší škole?

„na 1. stupni je to práce především třídního učitele, na 2. stupni v rámci předmětu VKO (výchova k občanství), VKZ (výchova ke zdraví), kde se s žáky probírají témata rizikového chování, například šikana, sexuální výchova atd., poté různé besedy, máme také projektové dny,

kteře jsou různě tematicky zaměřené například na různou kulturu v různých zemích světa, a programy. “

Se kterými organizacemi spolupracuje vaše škola a v rámci školy spolupracujete s některými pedagogy v primární prevenci?

„v rámci organizací spolupracujeme s Policie ČR, OSPOD, Státní zdravotní Ústav v Ostravě. A v rámci školy spolupracujeme společně v školním poradenském pracovišti s výchovným poradcem. Máme schůzky 1x za měsíc, kde se řeší výchovné problémy i prevence. Plus spolupráce s učiteli dle aktuální situace. “

Které témata považujete v rámci prevence na vaší škole za nejdůležitější?

„Určitě závislosti!“

Jaký postoj mají rodiče k výskytu rizikovému chování? Spolupracují s Vámi?

„Ti, kteří by se zajímat měli, tak se nezajímají a nespolupracují. “

Spolupracujete s někým při tvorbě minimálního preventivního programu?

„Ne“

Máte nějaké návrhy, jak zlepšit realizaci primární prevence na vaší škole?

„Snižít úvazek školního metodika prevence, tzn. odebrat například tři hodiny učení, v rámci, kterých by školní metodik mohl lépe realizovat primární prevenci. “

Příloha č. 5 – Školní metodik prevence 5

Jak dlouho jste ve funkci školního metodika prevence?

„21 let“

Které rizikové chování se na vaší škole vyskytuje nejčastěji?

„Nelze přesně určit, hodně se to střídá, občas je to ničení školního majetku, kyberšikana, užívání tabákových výrobků, především teď hodně vede žvýkací tabák a také elektronické cigarety. “

Jak se dozvídáte o nějaké formě rizikového chování?

„Většinou od kolegů ve sborovně a ti přes své žáky ve třídě.“

Se kterými tématy v oblasti rizikového chování pracujete nejvíce?

„V poslední době hlavně kyberšikana, zdravý životní styl.“

Jakého charakteru jsou preventivní aktivity realizované ve vaší škole?

„Exkurze, interaktivní skupinová diskuze, prezentace.“

Jaké postupy a metody používáte při realizaci primární prevence ve vaší škole?

„Jak už jsem zmiňovala, jsou to různé typy programů, diskuze, prezentace, exkurze atd.“

Se kterými organizacemi spolupracuje vaše škola a v rámci školy spolupracujete s některými pedagogy v primární prevenci?

„Policie ČR, Hasičský záchranný sbor, Státní zdravotní ústav Ostrava, Eurotopia, jazyková škola Hello, Slezské gymnázium Opava – skupina HELP, spol. Nebuď obětí, Středisko volného času Krnov, místní MŠ, místní spolky. Ve škole máme sehraný tým ve sborovně, spolupracujeme s třídními učiteli, výchovným poradcem, ředitelkou školy.“

Která témata považujete v rámci prevence na vaší škole za nejdůležitější?

„V současné době aktuálně kyberšikana, moderní technologie, sebepoškozování, vztahy ve třídě.“

Jaký postoj mají rodiče k výskytu rizikového chování? Spolupracují s Vámi?

„Spolupráce s rodiči probíhá, ovšem když zorganizujeme besedu pro rodiče s odborníkem, účast je malá. Na druhé straně se rodiče účastní sportovních a kulturních aktivit školy a exkurzí spolu s dětmi.“

Spolupracujete s někým při tvorbě minimálního preventivního programu?

„S třídními učiteli, podle jejich potřeb oslovuji odborníky. Dále s výchovným poradcem.“

Máte nějaké návrhy, jak zlepšit realizaci primární prevence na vaší škole?

„Rozšířit spolupráci s dalšími subjekty poskytujícími preventivní programy.“

Anotace

Jméno a příjmení:	Natálie Michalcová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Martin Dominik Polínek Ph.D.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Realizace primární prevence rizikového chování u žáků na 2. stupni základních školách
Název práce v angličtině:	Implementation of primary prevention of risky behavior at the 2nd grade of elementary schools
Anotace práce:	<p>Tématem bakalářské práce je realizace primární prevence rizikového chování u žáků na 2. stupni základních školách. Cílem mé práce bylo srovnat realizaci primární prevenci na základních školách s vyšším počtem žáků s nižším počtem žáků. Práce obsahuje dvě části, teoretickou a praktickou část. V první kapitole teoretické části se zabývám rizikovým chováním, a uvedla jednotlivé typy rizikových chování. V druhé kapitole jsem se zaměřila na primární prevenci ve školství v České republice. Jako poslední teoretickou kapitolu jsem věnovala školním metodikům prevencí a dalším pedagogickým pracovníkům podílející se na realizaci primární prevence. V druhé, praktické části mé bakalářské práce jsem uskutečnila kvalitativní výzkum, a metodou sběru dat jsem použila rozhovor. Pomocí rozhovoru se školními metodikami prevence jsem shromažďovala detaily realizace primární prevence. Tyto informace nám poskytly zjistit jakým způsobem je primární prevence na základních školách 2. stupně realizovaná.</p>
Klíčová slova:	Primární prevence, rizikové chování, školní metodik prevence, základní škola, žáci

Anotace v angličtině:	<p>The topic of the bachelor's thesis is the implementation of primary prevention of risky behaviour in pupils at the second grade of elementary schools. The aim of my thesis was to compare the implementation of primary prevention in elementary schools with a higher number of pupils and elementary schools with a lower number of pupils. The thesis contains two parts, a theoretical and a practical part. In the first chapter of the theoretical part, I discuss risk behaviours, and list the different types of risk behaviours. In the second chapter, I focus on primary prevention in education in the Czech Republic. As the last theoretical chapter I devoted to school prevention methodologists and other pedagogical staff involved in the implementation of primary prevention. In the second, practical part of my bachelor's thesis, I conducted qualitative research, and the method of data collection was an interview. By interviewing school prevention methodologists, I collected details of primary prevention implementation. This information provided us with an insight into how primary prevention is implemented at 2nd grade of elementary schools.</p>
Klíčová slova v angličtině:	<p>Primary prevention, risk behaviour, school prevention methodologist, elementary school, pupils</p>
Přílohy vázané v práci:	<p>Rozhovory</p>
Rozsah práce:	<p>66 stran</p>
Jazyk práce:	<p>Český jazyk</p>